

PUTS J

#1/2024

MAT

ANNONSE

BRITTA MARAKATT- LABBA

Under 18 år: gratis inngang
Billett under 25 år: 120 kr
Medlemskap under 25 år: 349 kr

BASTILIS SÁKKALDAGAT

SYLKVASSE STING

BASTILIS SÁKKALDA

SYLKVASSE STING

Nasjonalmuseet
15.3.–25.8.24

N
m

Britta Marakatt-Labba, Garjdt/Kråkene, 2021. © Britta Marakatt-Labba / BONO. Foto: Hans-Olof Utsi

PUTSJ #1/2024

REDAKTØR

Freia Catana Aasdalen
freiaa@nu.no

GRAFISK DESIGNER

Pia B. Evensen
hey.to.pia@gmail.no

FORSIDE

Embla Kristiansen
@babyembla

SKRIBENTER

Anneli Rystad Aune, Asta Eikemo, Bjørnhild Fjeld, Freia Catana Aasdalen, Gytis Blaževičius, Hannah Fjeldbraaten, Helene Smit, Ida Vågene, Ingvill Marie Torgersen, Johanna Leivestad, Juni Moltubak, Kjetil Mortrander, Laura Vaagland, Magdalena Henriette Thuv, Magnus Flåten Nickelsen, Magnus Ruud, Marius Moldsvor, Morten Emil Aakervik Hansen, Ole Dolmseth, Sigrid M Hoddevik Losnegård

ILLUSTRASJON OG FOTO

Amanda Iversen Orlich, Embla Kristiansen, Erlend Ygre Fines, Jone Skjærpe, Magnus Ruud, Nore Hua, Nora Eikefet Johe, Rasmus Berg, Thomas Bruknap, Tore Fjeld, Vanja Steinbru, Victoria Ass

ANSVARLIG REDAKTØR

?

TRYKK

Asker Print AS

OPPLAG

6500

ANNONSER

Sollien Marketing

VIL DU ABONNERE?

Send sms NU MEDLEM til 2002

Putsj kommer ut to ganger i året. Et abonnement koster 150,- for privatpersoner og 200,- for bedrift. Medlemskap i Natur og Ungdom inkluderer abonnement, og koster 50,- det første året og 100,- påfølgende år.

@miljomagasinet
www.putsj.no

ISSN-NR.: 1502-3249

Vi ser alltid etter nye skribenter, illustratører og fotografer.
Vil du bidra til Putsj? Send en e-post til freiaa@nu.no

MAT

- 4 Leder
- 5 Økologisk og regenerativt landbruk
- 6 Fun facts
- 7 Miljøvern går aldri av moten
- 8 Kulturredaktør Lauras anmeldelser
- 10 Majorca
- 11 Sopelima NU
- 12 Fisker som fores på fisk
- 13 Leders tale
- 14 Soya i norsk matproduksjon
- 15 Når målet er å bli større
- 16 Annonser
- 18 Avvæpnende jordbruksaktivisme
- 19 Fisker for framtida
- 20 Korn, krig og klima. Har vi nok å spise?
- 22 Plakat
- 24 Tiltak for landbruket
- 25 Kva gjer prisveksten for jordbruket?
- 26 Vervepremier
- 27 Quiz
- 28 Vær en antirasist
- 30 Frida Inspirerer
- 31 BAMA i Bayer sine fotspor
- 32 Jordvern 101
- 34 Pen plen paralyse
- 35 Hage uten plen
- 36 Intervju med Jens-Andre Herbener
- 38 Et stort tap, og en enorm seier
- 40 Eg reiste på interrail aleine, prøv det du og!

LEDER

Kjære Putsj-leser,

Store demonstrasjoner over hele Europa har for alvor satt landbrukspolitikken på dagsordenen. Her i Norge har det gått roligere for seg, men vi skal være forsiktige med å anta at det betyr at alt er vel. I denne utgaven av Putsj kan du lese om noen av utfordringene rundt landbruk og bærekraftig matproduksjon i Norge. Vi må ha mat, men vi må også sikre at den produseres på en god måte.

Som med så mange andre historiske hendelser, vil det å få til en systemendring innen matindustrien kreve engasjement og samarbeid. Å sette seg inn i denne typen utfordringer kan være både trist og krevende, men jeg synes det hjelper at det er så mange gode alternativer til hvordan vi gjør ting i dag.

Jeg håper at du etter å ha lest denne utgaven av Putsj vil vite mer om problemene, men ikke minst løsningene, rundt matindustrien. For selv om matindustrien anslås til å stå for så mye som en tredjedel av verdens klimagassutslipp, tar en bred gruppe forskere til orde for at det å endre matsystemer er en nøkkel ikke bare til å løse klima- og naturproblemer, men også utfordringer innen helse og økonomi.

Hilsen Freia Catana Aasdalen, redaktør

Freia Catana Aasdalen
freiaa@nu.no

ØKOLOGISK OG REGENERATIVT LANDBRUK

Økologisk og regenerativt landbruk er to måtar å drive landbruk. Kva skil desse landbruksmetodane frå anna landbruk? Og kvifor kan dette vere viktig for framtidens landbruk?

Tekst: Asta Eikemo **Illustrasjon:** Nora Eikefet Johe @nej_kunst

Menneskjer treng mat, difor treng vi landbruket

Landbruk er ei brei forståing av alle næringer med produksjon i og frå jorda. I tillegg er landbruket ei av våre aller viktigaste næringer for matproduksjon. Vi treng mat og maten treng gode levevilkår. Difor må vi ta vare på landbruket på best mogleg vis.

På butikkane kan ein sjå at nokre varar er stempla med eit lite, grønt merke. Dette kallast Ø-merket og visar kva slags matvarer som er økologisk produserte. Men det er ikkje berre-berre å få Ø-merket på varane sine: Det stillast mange krav som høyrer til det økologiske landbrukets prinsipp.

Økologisk landbruk

Helse, økologi, rettferd og varsamheit. Dette er dei fire prinsippa som definerer økologisk landbruk. Ein metode innan landbruket kor produksjonen skal vere berekraftig og lokal. Til dømes skal det brukast husdyrgjødsel ovanfor kunstgjødsel og dyreforet skal i størst mogleg grad vere sjølvforsynt. Ein kan setje økologisk landbruk som ein motsetnad til konvensjonelt "vanlig" landbruk.

Det stillast høgare krav til dyrevelferd i økologiske dyrebruk enn i konvensjonelle. Dyra skal kunne leve på naturleg vis – dei er del av eit gards-

bruk, men skal kunne leve som om dei er fri. Konkrete minimumsmål seier kor store areal dei ulike dyreslaga skal kunne bevege seg på, både ute og inne. Det skal visast stort omsyn til dyra og dei skal ikkje tvingast til å vokse meir enn naturleg. Dyra skal også ha økologisk fôr, som i størst mogleg grad skal vere sjølvforsynt frå garden.

Vekstskifte er eit anna sentralt prinsipp for økologisk landbruk. Det vil seie at ein ved å dyrke ulike planteartar på eit område frå år til år opprettheld eit rikt biologisk mangfald. Ved å oppretthalde økosystemet hentar nokre artar gassar som andre artar brukar til næring. Eit rikt artsmangfald og fungerande økosystem er nemleg ein naturleg måte å motverke skadedyr, parasittar og ugras.

Økologisk landbruk gjev betre levekår for dyra og plantane, er ei meir naturleg driftsform og fører til større biologisk mangfald. Men desse prinsippa er ressurskrevjande og mindre effektive enn konvensjonelt landbruk. Dette brukast som eit av dei sterkaste argumenta mot økologiske landbruk og ein av grunnane for at det er relativt få økologiske bruk i Norge.

Regenerativt landbruk

Ein grein som har kome ut av det økologiske landbruket er regenerativt

landbruk. Også her setjast det biologiske mangfaldet høgt, fordi det er ein viktig ressurs for det overordna målet: Å binde fleire klimagassar enn det som sleppast ut. Ein skal regenerere, altså byggja opp att det som har vore skada. I praksis vil dette seie at jordhelsa skal tas godt vare på. Ein god jordkultur tar opp mykje klimagassar og nyttar desse som næring til plantane.

Ein av forskjellane mellom økologisk og regenerativt landbruk er regelverket. I økologisk landbruk har ein som nemnt eit klart regelverk som må fylgjast, men dette har ikkje det regenerative landbruket. Det er fordi kvart eit gardsbruk har ulike føresetnader og jordtypar og det vil vere ulikt frå gard til gard kva som er avgjerande for jordhelsa. Det er resultatet i eit regenerativt landbruk som er definerande.

For at eit bruk skal kunne kallast regenerativt må det kunne vise til at jordhelsa alltid er stigande. Det inneber at alle artane som lever i jorda ivaretakast slik at plantane har best mogleg vekstgrunnlag. Jorda skal vere dekkta av plantar og det skal vere aktive røter i jorda til ein kvar tid. Sjølv om regenerativt landbruk kjem frå den økologiske kulturen kan ein også drive regenerativt i konvensjonelt landbruk.

FUN FACTS

Grønnsaker, frukt og bær er en del av vår hverdag og vi hører stadig om hvor viktig det er at vi spiser de. Her er noen fun facts om dem!

Tekst: Sigrid Margrethe Hoddevik Losnegård **Illustrasjon:** Viktoria Aas

Selleri er digg. Faktisk så digg det sies at de gamle grekerne pleide å dele ut selleri som premie til vinnerne av idrettskonkurranser.

I Norge kaster hver av oss 42,5 kg matavfall i året, og det tilsvarer hver åttende matpose vi kjøper. Til sammen blir det 398 000 tonn matavfall per år!

Dersom man havner i en situasjon der man har behov for blodoverføring og bare har tilgang på kokosvann, har et forsøk fra 1999 vist at kokosvann kan brukes som erstatning for blodplasma!

Da poteten kom til Europa på 1600-tallet ble den sett på som giftig og avskyelig. Siden den vokste under bakken, trodde man at den måtte være skapt av djevelen. Man trodde også at poteten var skyldig i utbrudd av spedalskhet, fordi knollene som kan vokse ut av den lignet spedalske deformerte hender og føtter!

I vikingtiden hadde man neslehager der man dyrket brennesle. I tillegg til at brennesle er sunn kan man bruke den som plantegjødsel, og stengelen til neslene kan brukes til å lage mykt og slitesterkt garn!

Grønnsaker kan brukes til så mangt. De gamle egypterne brukte tørkede vegetabiliske fibre, papyrus og bomull som tamponger! Disse provisoriske tampongene skal ha fungert ganske bra til sitt formål, men kunne desverre være vanskelige å fjerne.

Tomatplanter ble fraktet til England fra Sør-Amerika på 1500-tallet, men tomater ble likevel ikke spist på århundrer i England, fordi de ble ansett som giftige. En teori for hvorfor man trodde de var giftige går ut på at velstående engelskmenn spiste tomater fra tinn tallerkner laget av bly. Da tomatens syre blandet seg med blyet fra tallerknen fikk engelskmennene blyforgiftning.

Bananen er et bær! Bananplanten ligner et palmetre, men klassifiseres egentlig som en urteplante. Stammen er ikke laget av tre, men av tettsittende blader.

Angivelig skal den utvendige huden av agurken fjerne skriften av penn, så dersom du har skrevet feil, er det bare å lete i kjøleskapet!

I forrige utgave av Putsj sto det at "Marianergropen er 11 035 meter under havets overflate og er dermed jordens dypeste punkt. Det er mer enn 22 ganger distansen Trondheim-Oslo!" Dette er selvsagt en glipp fra vår side. Marianergropen er drøyt 11 km dyp, altså 1,1 mil og avstanden mellom Trondheim-Oslo er 492km.

Les mer om mat i denne utgaven av **PUTSJ!**

Miljøvern går aldri av moten

Vi har vært så heldige å få intervju Halfdan Wiik, stifter av Besteforeldrenes Klimaaksjon, om hans engasjement for klima og miljø.

Tekst: Freia Catana Aasdalen **Foto:** Privat

Hvem er Halfdan Wiik?

Først og fremst er jeg en vanlig far og bestefar til to barnebarn, 15 og 19 år gamle. Jeg fyller snart 78 år, og er blitt enkemann. Jeg vokste opp i et fiskevær i Lofoten og på et industristed i Sør-Norge. Nå bor jeg i Bergen, og er redaktør for nettsidene til Besteforeldrenes klimaaksjon. Jeg er blitt pensjonist etter en lang karriere som bibliotekar – et yrke jeg har likt utrolig godt! Jeg er også ivrig sportsfisker/heimefisker og har drevet mye med hagebruk.

Hvor kommer ditt klimaengasjement fra?

For meg er dette del av et større natur- og miljøengasjement, som jeg har hatt med meg helt siden ungdomstida – og særlig etter at jeg leste den berømte boka til Rachel Carson, «Den tause våren», som kom på norsk i 1963, bare ett år etter at den først var utgitt. Den er forresten nettopp kommet ut igjen og finnes i bokhandelen. Anbefales! Det spesielle med klimaproblemet er at det setter generasjonsansvaret så til de grader på dagsorden, og på spissen!

Hvorfor stiftet du Besteforeldrenes klimaaksjon?

Fordi jeg ble bestefar, rett og slett. Det er jo en fullkommen skandale, at vi har visst nesten alt vi trenger å vite om menneskeskapt global oppvarming helt siden 1980-tallet, faktisk enda lengre – uten å gripe tak i årsakene. I stedet har vi skjovet problema foran oss og over på våre uskyldige barn og barnebarn. Slik så det ut i 2006, da jeg tok initiativ til Besteforeldrenes klimaaksjon. Og slik ser det dessverre ut fortsatt, nesten 20 år senere.

Hva er du mest stolt over at dere har fått til?

Det viktigste er vel at vi har klart å etablere en slik organisasjon – med et så talende og forpliktende navn. Vi er den største organisasjon i sitt slag i Europa, kanskje i hele verden. Vi har

klart å gjøre oss synlige i det offentlige rom, og jeg opplever at vi har respekt hos mange. Tro det eller ei, men besteforeldre har fortsatt troverdighet. Og vi merker jo at barn og unge liker det når vi gamlinger kommer i våre røde hatter og våger å stå for noe på en så tydelig måte!

Hva håper du på at klimabevegelsen vil få til i årene som kommer?

Målestokken for alt er at vi får ned utslippa. Da må vi i Norge begrense og fase ut oljevirkingsomheta, legge om samferdselspolitikken og bile og fly mindre, og slutte å rasere karbonlagrene i naturen. Det krever et oppgjør med mektige særinteresser og vanetenking. Men alle opplyste mennesker veit jo egentlig at det er nødvendig, derfor har jeg tross alt tru på framtida. Pessimisme og svartsyn er ingen farbar vei. En besteforelder kan i alle fall ikke tillate seg slikt, slik jeg ser det.

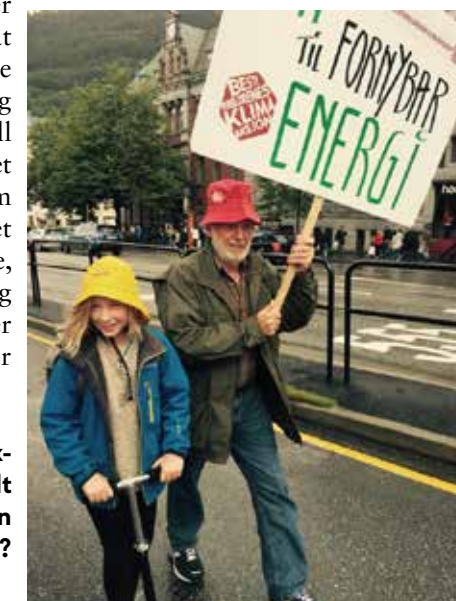
Har du noen gode råd til NUere som leser dette?

Nå spør du vanskelig, og jeg risikerer å dumme meg ut. Men la gå! Råd 1: Les og skaff deg kunnskap. Jeg har møtt mange mennesker i mitt liv, og det er nesten alltid slik at de som ser positive muligheter og handler, er de som har gode kunnskaper. Råd 2: Prøv å finne en god balanse mellom det personlige og det politiske. Den enkeltes livsførsel, forbruk og matvaner betyr noe, men ikke alt. Det er viktigere at du bruker stemmeretten din! Råd 3: Ikke ta det for tungt om du blir litt lei av og til. Det skjer med oss alle, og har i alle fall skjedd med meg. Opptil flere ganger. Det kan være et slit å stå så mye i motvind som vi miljøaktivister gjør. Men engasjementet og handlingsoptimismen kommer tilbake, hvis det er tilstrekkelig rotfesta. Når jeg ser tilbake på mitt eget liv som aktivist, er jeg faktisk ganske fornøyd. Miljøvern går aldri av moten!

Vi kan oppleve det som vanskelig å snakke med foreldre og besteforeldre rundt middagsbordet om klimasaken. Hvordan kan vi få dem til å innse alvorret og handle? Eller bare ha en god samtale om temaet?

Middagsbordet er vel ikke den beste arena for slike samtaler, kanskje? Men ellers er det nok slik du antyder, at mange voksne og eldre har en tendens til å lukke seg mot en del vanskelige og utfordrende temaer. Årsaken behøver likevel ikke å være slik det er lett å tro, at vi ikke orker å tenke nytt og ikke ønsker å endre på ting. Det kan også være at vi med alderen blir litt mer engstelige for framtida. Jeg opplever det sjøl. Da jeg var ung, var det bare min egen framtid det gjaldt. Det tok jeg på strak arm. Nå gjelder det mine barnebarn, og det er veldig mye skumlere, og gjør meg veldig mye mer urolig. Så kanskje det er lurt å prøve å snakke mindre om problemer og mer om løsninger? Men for all del: Hvis du møter noe som likner på klimafornekter-holdninger og sløvhet om at det ikke spiller noen rolle hva vi i lille Norge gjør, at det er kineserne som må slutte å fyre med kull, så må du bare ikke finne deg i det! Det er dumt, og det er feigt! Og da får du bare ta sjansen på å lage dårlig stemning i heimen! Lykke til!

«PESSIMISME OG SVARTSYN ER INGEN FARBAR VEI»

Kulturredaktør Laura Vaaglands anmeldelser

Tekst: Laura Vaagland, kulturredaktør **Foto:** Amanda Iversen Orlich

SLIK SKAPER VI EN BÆREKRAFTIG VERDEN: FRA DEMOKRATI TIL ØKOKRATI

For å kunne løse klima- og miljøkrisen må verdsettet samfunnet vårt er bygget på fundamentalt endres skal vi tro danske Jens-André P. Herbener.

I boken *Slik skaper vi en bærekraftig verden: Fra demokrati til økokrati* forklarer Herbener syv tiltak for å hindre de verste effektene av global oppvarming. Med utgangspunkt i disse punktene har han skrevet et grønt manifest. Hovedbudskapet er klart: Det antroposentrisk verdenssynet må erstattes med et økosentrisk - kun på denne måten vil de store systemendringene som må til for å løse klima- og miljøkrisen være gjennomførbare.

Antroposentrisme betyr «menneskesentrert» og er et verdenssyn som setter mennesket på toppen av en symbolsk pyramide. Spesielt vestlige lands samfunnsstrukturer hviler i stor grad på en tanke om at jorden og alt liv på den må utnytted for å gagne oss mennesker, til tross for at homo sapiens kun er én av 8,7 millioner arter på jorden. Boken går hardt ut og krever en endring av alle områder av samfunnet. Endringsforslagene vil forhåpentligvis føre til en økokratisk styreform, et demokrati der også dyr og natur har en stemme. Et økosentrisk verdenssyn må ifølge forfatteren ligge til grunn i alt vi foretar oss.

Språket er relativt enkelt og med repetitive poeng gjør det ikke så mye at informasjonen kommer i store mengder hele tiden. Enkelte av de syv hovedpunktene, som at alle fossile brensler må fases ut snarest, er det stor konsensus for blant forskere på området. Andre punkter, som at atomkraft er en god erstatning for disse fossile brenslerne er derimot mer omdiskutert, men det kritiske synet får lite plass i denne boken. De negative konsekvensene av atomkraft nevnes så vidt, og problemene med lagringen av avfallet avskrives

som om dagens løsninger er tilstrekkelige, noe de ikke er.

Blant de syv punktene finner vi også formodninger om å sette av halvparten av jordens hav- og landområder til vill natur, nedlegge industriell dyreproduksjon og foreta en omstilling til en langt mer plantebasert kost, utstede en verdenserklæring om naturens rettigheter, et skifte fra den nåværende vekstøkonomien til en likevektsøkonomi og på denne måten gjennomføre en mer rettferdig fordeling av jordens goder. Herbener ønsker en redefinering av hva «det gode liv» er, befolkningsreduksjon og et skifte fra et antroposentrisk til et økosentrisk verdenssyn.

I dette siste punktet, som handler om at verdsettet vi styrer verden etter må behandle naturen som likeverdige, trekker Herbener frem de fleste urfolksreligioner og livssyn som eksempler å se opp til. I Norge bygger samenes livssyn på en tanke om at alt i naturen har sjel, og at man må leve i harmoni med naturen. Hadde denne tanken stått sterkere i dagens politikk, eller aldri blitt byttet ut, ville problemene vi står ovenfor sannsynligvis ikke eksistert. Derfor må vi la oss inspirere av de mange tusen år gamle tradisjonene, i stedet for å undertrykke dem, slik regjeringen i dag gjør i det pågående menneskerettighetsbruddet på Fosen. Punktene er radikale og ser ved første øyekast nesten ekstreme ut. Heldigvis begrunner Herbener som regel sine meninger godt. Blant annet gjorde punktet om befolkningsreduksjon meg umiddelbart skeptisk, fordi det er en hårfin balanse mellom å mene at det er positivt å hindre overbefolkning, og økofascisme. Herbener bruker mye tid

på å forklare hva han begrunner denne meningen med, og hvordan det kan gjennomføres – ved å oppfordre til at folk frivillig får færre barn og at befolkningstallet dermed på lengre sikt synker. Dersom man hindrer at rasistiske og kolonialistiske motiver blir et argument eller middel for befolkningsreduksjon er det ingen tvil om at det vil gjøre jorden godt. Som Herbener påpeker bruker den økende middelklassen i dag ressurser i så stor grad at det på lengre sikt vil overstyre jordens bæreevne.

Strikken strekkes litt for langt på enkelte punkt, som når Herbener gir sin støtte til et eventuelt grønt statskupp dersom de sittende politikerne ikke tar til orde for de store forandringene selv. Likevel er de fleste poengene relevante, og viktige, for at helheten kommer med i møte med den prekære situasjonen jorden står overfor.

De økosentrisk verdiene som fremmes gir et friskt, og håpefullt pust i en kamp som ofte føles traurig og saktegående. Herbener poengterer at kun ved å behandle moder jord og alle hennes skapninger som likeverdige vil folk være villige til å akseptere, og forhåpentligvis hjelpe til med, de store samfunnsomveltningene som vil bli nødvendig. Det siste punktet han slår fast handler om å fremme økosentrisk verdier og levemåter. Han ønsker å omdefinere hva «et godt liv» er, og ved å påvirke alt fra utdanningssystemet til medias dekning av saker om klimakrisen mener han at flere vil være villige til å akseptere en annerledes levestandard som uten tvil vil bli nødvendig.

HILJA – SINT PIKE

Hele NUs popstjerne Hilja slapp ny musikk på tampen av fjoråret. Her har du kulturredaktør Lauras guide gjennom de fire låtene på EP-en «sint pike».

Hiljas EP «sint pike» som kom ut i slutten av 2023 er kampmusikk med dansbar rytme og livlig gnist. De fire sangene på EP-en: FLINK, UDUGELIG, STERK og SINT inneholder gode tekster, fengende melodier og føles som en EP laget for aktivister som har godt av en påminnelse om at det er lov å kjenne på alle følelsene i det emosjonelle spekteret.

FLINK begynner som en tilsynelatende lettbeint sang om å ikke lenger ønske å leve opp til sine egne og andres skyhøye forventninger, men omtrent halvveis endres rytmen, tempoet tas opp og sangen når nye høyder: den blir røffere, mer sprengkraftig og kan være et lydbylde på det ulmende sinnet som kun en begrenset tid kan undertrykkes før det endelig sprenger seg løs.

Låten UDUGELIG går rett ut til alle udugelige politikere og når Hilja synger «det hjelper ikke at du sier at du lytter mens du holder deg for ørene» tror jeg NU-ere i hele vårt langstrakte land kan kjenne seg igjen - endelig en sang som beskriver akkurat hvor tafatt politikerne og maktinneha-verne virker! «Så flott at du er engasjert! Ja, jeg vet!»

Tempoet i STERK er roligere, selv om den deilige rytmen fortsatt henger i. Denne sangen er inderligere og blir en påminnelse på at det ikke går an å være sint hele tiden. Det er lov, og nødvendig å lene seg på andre uten å virke svak. Dette er EP-ens roligste sang, men Hilja har tidligere vist at hun mestrer den avslappende tonen. Låten «fjorden er ikke vår» (2022) som handler om gruvedumpingssakene i Repparfjord og Førdefjorden er forøvrig en av de vakreste sangene som finnes, etter min ikke så objektive mening. Da den nedslående dommen i fjordsøksmålet kom tidlig i januar spilte jeg fjorden er ikke vår, og måtte gråte litt. Da var det deilig å kunne tørke tårene, sette på SINT og fortsette.

SINT er min personlige favoritt. Den er krutt og energi i musikalsk forkledning. Det er den perfekte sangen å hoppe, syng og trampe til etter en lang dag med nedslående nyheter og lange møter som der og da kan føles nytteløse. Hiljas EP avsluttes med verselinjen: «Hun er en sånn som tør å være sint.» Det vil jeg la meg inspireres av, fordi sinne er en kraftfull og motiverende følelse, og om det er noe klimakampen trenger er det nettopp det!

SAU – EN KINODOKUMENTAR SOM HYLLER SAUENE OG DEN NORSKE SMÅBONDEN

Det hjertevarme familieportrettet blir et vindu inn i hverdagen som småbruker, med alle utfordringer og gleder det medfører.

26. januar 2024 kom dokumentaren Sau på kino. Den portretterer en småbrukerfamilie i Nordland i det en av døtrene på gården tar over driften sammen med sin kone.

Det er viktig at den norske småbonden får den oppmerksomheten den fortjener, og som regissør Rebekka Nystabakk uttaler:

Jeg ville fortelle denne historien før det er for sent, for å vise hva vi har før vi mister det. Gjennom å fortelle historien om en ung bonde som velger dette livet, ønsker jeg å holde på optimismen og entusiasmen for norsk landbruk.

Det hjertevarme familieportrettet blir et vindu inn i hverdagen som småbruker, med alle utfordringer og gleder det medfører. Å være bonde i Norge er ingen lek, men det er viktig at bøndene tas vare på slik at de består, uten dem mister vi en enorm kulturarv og en mulighet til bærekraftig, lokal matproduksjon.

For tre år siden jobbet jeg i ti dager på et småbruk i Telemark. Der var det geiter, ikke sauer jeg ble kjent med, og som det poengteres i dokumentaren har alle dyrene sine egne personligheter. Nystabakk har en viktig lærdom fra sin far i trillebåren: man må aldri ha flere dyr enn at man kan se hver og en av dem i øynene hver dag. Oppholdet jeg var på ble organisert gjennom Grønt Spatak – et samarbeid mellom Natur og Ungdom og Norsk bonde og småbrukarlag. Gjennom Grønt Spatak har man mulighet til å jobbe i ti dager på gård, sæter eller beitetsyn, og det er helt gratis!

Se dokumentaren! Kjøp lokale råvarer, støtt bønder i ditt nærområde, og bli med på Grønt Spatak i sommer!

Omslag: Amanda Iversen Orlich

MAJORKA

Eg skal fly til Mallorca (majorka) på mine egne vingar og skeive propell. Det skal suse rundt meg og eg skal smile hånleg til flya. Dei idiotane som sitt samankrøka på eit fly når dei berre kan fly sjølv.

Tekst: Asta Eikemo **Illustrasjon:** Nora Hua

Eg skal sende eit skuffa blick inn flyvindaugget som seier «Jaså, så det er dokker som driter i utslepp og i framtida og dei stakkar ungane som snart veks opp?». Eg skal til Mallorca og bli brun på magen eller raud i ansiktet og smile til alle pene (og stygge) gutar (og jenter). Eg skal smile med falske auger for eg skal alltid ha på meg solbriller og då må eg utnytte fordelane med det. Eg skal køyre mitt eiga løp på Mallorca (majorka).

Både på føtene og på henda skal naglane vere lakka i vilkårlege fargar: rosa, grøn, lysblå, mørkblå, oransje, raud – kjem du på fleire? Kofferten skal vere lita, men nesten tom når eg reiser, slik at eg kan shoppe masse på Mallorca. Den fyllast opp med badehandkle, shotglas, strandskjørt, slippers-sandalar og solbriller. Dei finaste tinga er dei med «MALLORCA» på over det heile. På majorka skal eg dykke i bassenget og leite etter eksotiske fiskar og gi opp og hive frå meg dykkarbrillene og gå i havet for heller å leike i bylgjene.

Slippers-sandalane skal gnage så mykje at eg får gnagsår mellom tærne, men ikkje faen om dei skal byttast ut.

«Pistasj og vanilje og ... hmmm ... mango. I kjeks», skal eg seie til mannen iskiosken, og det skal aldri vere mindre en tre kular og beger er for pysar. Isen skal smelte og renne mellom fingrane mine og drype på kledda mine og ismannen syns eg er ekstra søt fordi eg er klønete.

Eg sit i baren med solbriller sjølv om sola gjekk ned for lenge sidan og ber om ein Piña Colada og får parasoll i glaset, og før eg har tømt glaset (det femte glaset, sjølvsgd) går eg ned til stranda og legg meg i sanda og ser på stjerner. Eg tenker at det er kjedeleg at dei har dei same stjernene på majorka som heime, men eg blir liggjande likevel. Sanda skal lure seg inn i kledda mine, inn i undertøyet og øyrane og krevje sinn plass i meg og eg skal late som det er ei god kjensle, sjølv om: Fry faen, så det klør og irriterer.

HVA SLAGS GJENG ER SOPELIMA NU?

Nesodden Natur og Ungdom har flagga at de er Norges beste lokallag. Kan dette stemme? Og hvis lokallaget på Nesodden var en matrett, hvilken ville det vært?

Tekst og foto: Nesodden NU, @naturogungdomnesodden

Hva er det som gjør Nesodden NU til Nesodden NU?

- Vi har noen favorittaksjonsformer: nattaksjon og morgenaksjon. På nattaksjonen møtes vi seint om kvelden, eller tidlig i gryninga, og henger opp plakater overalt. På morgenaksjonen står vi på brygga med kaffe og informasjonsflyers, og snakker med morgenpendlerne. Vi liker også å lage ting! Vi har laga tradisjonelle sopelimer, hatt silketrykkworkshop, juleverksted og malt drøssevis av bannere.

Hva er det beste Nesodden NU gjorde i 2023?

- Dumpstre sjokolade. Vi hadde mye jobb i sommer med å luke uønskede fremmedarter i kommunen. I matpausen en av arbeidsdagene så vi ned i søppelkassa bak Kiwi, og fant sikkert hundre sjokoladeplater!

Har dere en hjertesak?

- Som mange andre tettsteder, er det et stort utbyggingspress på Nesodden. Vi naturvernere får hendene fulle! Vi må passe på politikere og utbyggere, og fortelle dem at det ikke er lov å bygge i strandsona, og at kommunen gjerne kan følge sin egen arealplan. Vi jobber

mot boligutbygging i Bergerskogen, en liten naturskog på Nesodden, som er et viktig turområde for dem som bor i nærheten. For oss er det viktig at folk skal ha nærhet til natur, også i framtida.

Hvis lokallaget var en matrett, hvilken ville det vært? Og hvilken råvare?

- Hvit fiskesuppe. Og om lokallaget var en råvare, kanskje potet? Vi kan brukes til det meste.

«I STRATEGIEN VÅR FOR 2023 STO DET, LITT PÅ TULL, AT NESODDEN NU SKAL VÆRE EN SENTRAL SAMFUNNSAKTØR»

Nesodden er et relativt lite sted. Gjør det det lettere eller vanskeligere å påvirke lokal politikk?

- Det er nesten sånn at alle kjenner alle. Det gjør at man for eksempel har nummeret til ordføreren i kontaktlista, kjenner igjen bilen til den griskeste utbyggeren, og at en Venstre-representant dukker opp på lokallagets

juleavslutning i skogen. For oss er det kanskje en fordel, når vi veit hvem politikerne og utbyggerne er, og hvor vi finner dem. Samtidig kjenner også de hverandre, politikere og utbyggerne, og de lager ofte uante og sterke koalisjoner som gjør det vanskeligere for oss unge naturvernere.

Dere har en ganske variert medlemsmasse! Hvordan rekrutterer dere bredt?

- Ved å gjøre masse forskjellig! I tillegg til å jobbe med lokale og nasjonale saker, liker vi å jobbe med naturvern i praksis. Som å fjerne fremmedarter eller lære om skogbruk ved å bruke materialene. I strategien vår for 2023 sto det, litt på tull, at Nesodden NU skal være en sentral samfunnsaktør. Men det er viktig for oss å ha et opplegg. At lokallaget er et reelt fritidstilbud som passer for åttendeklassinger som vil plukke søppel på stranda, og videregåendelever som vil skrive høringsinnspill.

Bor du på Nesodden eller i Frogn, men er ikke med i lokallaget ennå? Hit Nesodden NU opp på nu.no/lokallag/!

Fisken som føres på fisk

Norge er verdens største produsent og eksportør av oppdrettslaks. Tross dagens miljøproblemer har man et mål om at næringen skal vokse, og ifølge næringen er denne veksten essensiell for at man skal kunne brødfø verdens voksende befolkning.

Tekst: Johanna Leivestad **Illustrasjon:** Vanja Steinbru

At oppdrettslaksen skal være med å brødfø verdens økende befolkning, er et argument man hører fra oppdrettsnæringen igjen og igjen. Selskapet Mowi produserer «bærekraftig laks til verden», Lerøy har et mål om å «skape verdens mest effektive og bærekraftige verdikjede for sjømat», og Cermaq hevder at lakseoppdrett vil dekke det økende behovet for mat og «sikre et kosthold som er bra for helsa og bra for planeten». Felles for disse tre selskapene er at de alle er multinasjonale selskap startet i Norge, og at de topper listen over verdens største oppdrettsselskap.

Det er mye med oppdrettsnæringen man kunne skrevet om. Elendig dyrevelferd og skyhøye dødelighet, drit og kjemikalier fra anleggene som kveler fjordene våre, og at oppdrett har ført villaksen i Norge inn på rødlista, er bare noen eksempler på problemene næringen står overfor. La oss likevel tygge litt på dette med å brødfø verdens befolkning. Til å være så opptatt av å «sikre en bærekraftig verdikjede» sier oppdrettsselskapene lite om hvor føret til oppdrettslaksen kommer ifra.

For hva føres egentlig den «bærekraftige» oppdrettslaksen med? I dag er hovedingrediensen i føret planter og planteoljer, der nesten alt er produkter av soya importert fra Brasil. Soya er som kjent en problematisk bønne. Savanneskog og regnskog i Brasil rases, og urfolk og bønder fordrives fra sine områder for å gi plass til de enorme plantasjene. Som vi kjenner godt igjen fra våre egne skoger her hjemme i Norge, er monokultur og flatehogst dårlig for både natur og klima. Selv om norske oppdrettsselskap har tatt grep og kun kjøper sertifisert soya, bidrar den høye etterspørselen til å støtte ekspansjonen av den avskogende industrien.

At det enorme soyaforbruket i føret er problematisk, er et velkjent fenomen. Men oppdrettslaks føres ikke kun på soya, den føres også på fiskemel og fiskeolje. Som verdens største eksportør av oppdrettslaks er det kanskje ikke så rart at Norge også er verdens største importør av fiskeolje. Det man kan sette spørsmålsteget ved, er at Norge også er på topplisten over land som importerer mest fiskeolje fra Vest-Afrika. Ifølge Greenpeace, blir over en halv million tonn fersk fisk importert fra den vestafrikanske kysten for å brukes i føret, som kunne ha vært nok til å brødfø 33 millioner mennesker i regionen.

Ifølge FN's organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) er Norge den tredje største importøren av fiskeolje fra Mauritania. Da Støttekomiteen for Vest-Sahara utfordret de største norske oppdrettsselskapene på spørsmål knyttet til bærekraft og åpenhet i leverandørkjeden, oppga de blant annet at de importerte fiskeolje fra Mauritania, men henviste til ulike sertifiseringsordninger og såkalte fiskeriforbedringsprosjekter. Sannheten er at overfiske er et stort problem i Mauritania og langs den vestafrikanske kysten, og at lakseeventyret vårt bidrar til å true matsikkerheten og lokale arbeidsplasser i regionen. Den høye etterspørselen etter fisk og fiskeolje som førproduksjonen skaper, legger stort press på fiskebestandene som brukes i produksjonen, undergraver det lokale fiskemarkedet og fører til at lokale arbeidsplasser går tapt. Det lønner seg for fiskerne å selge fisken sin til fiskeolje- og fiskemelfabrikkerne, som gjør at prisene presses opp, og at det blir dyrere å kjøpe fisk på markedet.

Flertallet av befolkningen i Mauritania er svært fattige. Derfor er landbruk og småskalafiske en viktig

måte å livnære seg på for mange. Når oppdrettsnæringen vokser, øker etterspørselen etter fiskemel og fiskeolje, som igjen fører til ekspansjon av en førproduksjonsindustri som tar fra folk både levebrød og en viktig kilde til næring. Men hei, de kan vel bare spise litt oppdrettslaks, eller?

Hvilken befolkning er det egentlig oppdrettsnæringen skal brødfø? Ikke den som trenger det mest. Den «bærekraftige» oppdrettslaksen er et produkt for rike forbrukere, føret opp på soya fra en avskogende industri og på fisk som kunne ha vært spist av mennesker. Det er klart vi vil trenge sjømat i fremtiden, men slik næringen opererer i dag er ikke oppdrettslaks en del av fremtidens løsninger. En næring som bidrar til å true matsikkerheten i sårbare land vil aldri være bærekraftig. At oppdrettsselskapene tjener seg rike på å frarøve mennesker levebrødet sitt, er kvalmende. Oppdrettsnæringens store visjon om å «brødfø verdens befolkning» med oppdrettslaks er ikke noe annet enn en løgn.

DET SOM SAMLER – OG DET SOM SPLITTER

Foto: Embla Kristiansen

«DET SOM LIGGER I VÅRE BUTIKKHYLLER KAN IKKE GÅ UTOVER ANDRES LIVSKVALITET, SIKKERHET ELLER FRIHET»

Som sosiale dyr, samles vi mennesker ofte til måltider. Familier samler seg til søndagsfrokost, skoleklasser til lunsj, stortingsrepresentanter på middag hos kongen. Vi samler venner på restaurant for bursdag, inviterer dem på kafe.

Å samles til mat og drikke er det enkleste sosiale tiltaket noen kan gjøre. Måltid er kjernen i alle kulturer. Vi er avhengig av mat, både som individer og samfunn, både fysisk og sosialt. Vi samles og spiser rundt samme bord med de vi er glade i, og de vi noen ganger kunne vært foruten. Begge deler er viktige, for ved å dele mat skaper vi samtaler og forståelse – noe vi virkelig trenger i miljøkampen.

Men for at samtalen skal føre til forståelse, må alle som er til stede bringe

noe til bordet. Samme maten som samler oss, splitter oss også. Den som eier maten, har makten. Det oppstår stadig konflikt om matressursene. Derpå brukes maten også som et maktmiddel til å utpresse, undertrykke, utnytte og kontrollere. For mennesker er avhengig av mat, og eier du maten, eier du også menneskene.

Mye av maten vi spiser i vestlige land avhenger av matproduksjon i utlandet. Både direkte og indirekte. Vi importerer mat vi selv spiser, og vi importerer føre som dyrene våre spiser. Uten utenlandsk matproduksjon stiller den norske svakt. Samtidig som vi kan samles til fredelige måltider her hjemme, truer maten på bordene våre både suvereniteten og matsikkerheten til en rekke land rundt om i verden.

Miljøkampen handler ikke bare om klima og natur. Det handler om gode liv for alle i all fremtid. Det som ligger i våre butikkhylle kan ikke gå utover andres livskvalitet, sikkerhet eller frihet. Bonden i Norge skal ha holdbare levekår, regnskogen i Brasil kan ikke hogges ned for soya, og villaksen kan ikke forsvinne til fordel for oppdrett. Skal vi klare det må det mange grønne spatak til for å fikse jordbruks- og havbrukspolitikken vår.

Som Norsk Bonde- og Småbrukarlag sier så fint: Vi må ha en matproduksjon i et evighetsperspektiv. Evighet med fred, ren natur, uten utslipp og gode liv.

SOYA I NORSK MATPRODUKSJON

Når det kommer til spørsmålet om hvordan vi kan gjøre matproduksjonen i Norge mer bærekraftig, kommer vi ikke utenom problemstillingen om soya i norsk fôr.

Tekst: Hannah Fjeldbraaten, Internasjonalt utvalg i Natur og Ungdom **Foto:** Tøri Gjendal

Effektivitetens pris

I dag erstattes norske naturressurser med soya fra utlandet for en mer effektiv matproduksjon. Misforstå meg rett - soyaprodukter som spises av mennesker kan være bærekraftig og sunt. Problemet med soya i norsk matproduksjon er at mesteparten av det Norge importerer, brukes i husdyrfôr. Årsaken er at det skal produseres så mye som mulig, så raskt som mulig og på billigst mulig måte. Men denne effektiviteten har sin pris. Norge importerer årlig 700 000 tonn soya fra Brasil for å kunne føre husdyr og oppdrettsfisk. Dette har mange konsekvenser.

Regnskog og savanner

Den store etterspørselen etter soya i produserende land som USA, Argentina og Brasil, bidrar til ødeleggelse av essensielle økosystemer som regnskoger og savanner. Plantasjer for soyadyrking utsletter områder for å gjøre plass til industri, og truer artene og organismene i essensielle økosystemer. Norsk matproduksjon beslaglegger indirekte store områder i Brasil for å få plass til disse plantasjene, som har medført fordrivelse av millioner av mennesker og skapt sosiale og helserelevante konflikter for lokalbefolkningen. I Norge bidrar soyaproduksjonen til redusert matsikkerhet og en gjengroing av kulturlandskapet. Mulighetene for utmarksbeite i jordbruket utkonkurreres av billig proteinimport fordi det er mer lønnsomt. Men det må finnes alternativer til hvordan vi kan sikre en bærekraftig produksjon av proteiner? Svaret er ja.

Alternativ

Mengden soya som sendes fra Brasil til Norge er mer enn nok til å dekke en betydelig del av den norske befolkningens behov for protein. Ressursene går til kraftfôr, der store mengder kalorier og protein går tapt siden

husdyr forbruker næring selv. Dermed gir det oss mindre tilbake i form av kjøtt. Bred forskning tyder på at å kutte ned kjøttforbruket ikke bare er bra for helsen, men også nødvendig for å kutte menneskeskapte CO₂-utslipp. For mange nordmenn sitter det likevel langt inne å gi slipp på en hverdag med et mer rødt enn grønt kosthold. Selv om det å spise mer plantebasert kan utgjøre

en viktig forskjell for at kostholdet vårt blir mer miljøvennlig, må vi ikke glemme hvor viktig det er at vi finner bærekraftige alternativer til soyaimport. Heldigvis kan en løsning være rett foran nesen vår. Mye kan gjøres i den norske matproduksjonen ved hjelp av naturressursene våre. Mange norskproduserte og proteinrike erstatninger finnes både på land og i

vann. I havet kan for eksempel dyrking av marine alger være et godt alternativ til protein i kraftfôr. Også tang, belgvekster, raps og korn dyrkes i Norge for å erstatte noe av det som vi i dag bruker soya til.

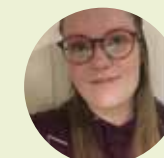
Handling må til

Det billigste er ikke alltid det beste, og ut ifra et bærekraftperspektiv er dette også tilfellet når det kommer til Norges import av soya. Problemet er ikke mangel på alternativer, men mangel på handling. Det er mulig å produsere norsk mat uten å importere soya som bidrar til store naturtap i utlandet. Jeg stemmer for en langsiktig og etisk matproduksjon fremfor litt billig skinke på brødskiva.

«JEG STEMMER FOR EN LANGSIKTIG OG ETISK MATPRODUKSJON FREMFOR LITT BILLIG SKINKE PÅ BRØDSKIVA»

NÅR MÅLET ER Å BLI STØRRE

Vi er to ungdommer fra Norges Bonde- og Småbrukarlag sitt ungdomsutvalg. I denne teksten presenterer vi noen av utfordringene i landbruket i dag. For det er vel slik at det er mest lønnsomt å drive stort?

Tekst: Magdalene Henriette Thuv og Kjetil Marstrander, Ungdomsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag **Foto:** Privat

Du har kanskje sett glansbildene av det norske landbruket i reklamer eller på TV. Kyr som beiter, glade bønder og flott norsk natur og matproduksjon. Dette er langt fra sannheten i landbruket i dag. Norsk landbruk er i en krise av lav lønnsomhet. I snitt legges det ned to gårdsbruk hver dag, og gårdsbrukene som blir igjen, blir stadig større. Landbruket i Norge er i rask endring. De levende bygdene, med små og mellomstore gårdsbruk i drift, forsvinner.

Se for deg at du er en bonde, økonomien er trang, og den eneste synlige løsningen for at du kan redde økonomien, er å bli større, slik at du kan selge mer og forhåpentligvis produsere mer effektivt. Du har noen få alternativer.

Alternativ 1: Du kan låne penger i banken og bygge større fjøs, slik at du kan ha plass til flere dyr. Men uten mer jord kan du ikke dyrke fôr til flere dyr. Da må du kjøpe kraftfôr, men dette har ringvirkninger både her i Norge og ute i verden.

Kraftfôr er laget av flere ingredienser. Det er ulike oljefrø, korn og proteinvekster. Disse ingrediensene kunne i stor grad blitt spist av oss mennesker selv. Den mest kjente ingrediensen er kanskje soya, som ofte importeres fra Brasil der dyrkingen av soya truer regnskogen.

Dyrene vi fører opp på kraftfôr vokser raskere og gir oss mer melk. Enkelte politikere vil gi deg skryt for det. Det er nemlig «klimavennlig» med «lavest utslipp per produsert enhet». Dersom dyret vokser seg stort nok til å slaktes raskt, har det mindre tid til å rape metan. Det spiller jo ingen rolle for Norges klimaregnskap om Amazonas brenner. Kraftfôr gjør kjøttet mer klimavennlig,

akkurat som at «Norge har den reneste oljen i verden», ikke sant?

Det er lett å la de mest kronglete delene av gården gå uhøstet og gro igjen. De delene krever mer arbeidstimer som du får mindre igjen for. Arbeidstimene er bedre brukt på å ta vare på flere dyr ved importert fôr. Sakte, men sikkert gror Norge igjen, og selvforsyningsgraden blir dårligere.

Andre bønder ser hva du gjør. Kanskje de skal bygge større fjøs, de også? Med flere gårder som har flere dyr enn de har jord til å dyrke fôr til, er det ikke lenge før det produseres flere dyreprodukter enn befolkningen har lyst til å spise. Når det er overproduksjon, blir prisene lavere, og du tjener mindre på det du lager. Samtidig har du gjeld fra da du lånte penger til å bygge større fjøs.

Alternativ 2: En annen måte du kan bli større på, er å vente. For hvis det er ille for deg å være liten, så er det nok ille for naboen også. Hvis naboen legger ned, kan du ta over jorda hans og øke produksjonen din på den måten.

Sakte blir det færre og færre bønder i bygda ettersom bondekannibalismen går sin gang. Men en bygd trenger folk. Uten barn blir det ingen skole, og uten skole er det ingen familier, uten familier mister vi kanskje legevakten, legekantoret og helsestasjonen. Det er ingen som vil bosette seg i bygda, og de lokale butikkene må legges ned. Du trenger tjenester i nærheten hvis du skal ha lyst til å bosette deg.

Du trenger andre bønder i nærheten, kollegaer og naboer, for å ikke føle deg så ensom at det går utover din psykiske helse. I tillegg tærer det på den psykiske

helsen at du tjener så lite. Men det bor jo ingen andre i bygda, så psykolog finner du i alle fall ikke.

Kanskje det ikke var noe særlig å bli stor ...

I 2016 vedtok Stortinget enstemmig en landbruksmelding som satte fire mål for jordbruket:

1. Matsikkerhet
2. Landbruk over hele landet
3. Økt verdiskapning
4. Bærekraftig jordbruk

Ingen av målene nås uten mange små bønder over hele landet. Hvert år mister vi flere bønder. Stortinget må ta ansvar for at jordbrukspolitikken tar oss i retning av deres egne vedtatte mål.

Bondekannibalisme er når en gård legger ned og jordressursene til gården fordeles mellom nabogårdene eller overtas av en enkelt gård i bygda. Gårdene blir større produsenter som tjener mer og blir belønnet av samfunnet for jobben de gjør. Men gården kan begrense muligheten for andre til å starte opp eller drive jordbruk i området. I tillegg må driften på den nå større gården tilpasses til at de drifter all jorda i bygda, med investeringer i større fjøs og flere dyr. Det gjør at bonden blir økonomisk bundet til å drive alt arealet de har karret til seg.

Selvforsyningsgraden er prosent av det vi spiser som blir produsert i Norge. Dette kan måles enten med eller uten å korrigere for at norske dyr spiser mye importert fôr. Den korrigerte selvforsyningsgraden varierer fra år til år. I fjor lå den på 40 %.

Asker Print as

Et trykkeri // mange talenter

Asker Print AS, Solbråveien 49, 1383 Asker · Telefon: 63 00 20 50
post@askerprint.no · www.askerprint.no

NORGES RÅFISKLAG

Tid for engasjement!

Sund folkehøgskole

Internasjonal solidaritet • Miljø og bærekraft • Kunst og kultur

Søk på Sund folkehøgskole:

- ▶ FN og internasjonal politikk
- ▶ Regnskog og aktivisme
- ▶ Solidaritet Nord-Sør

Finne ut mer om disse og
våre andre linjer:

www.sundfhs.no

sundfhs.no

SUND
FOLKEHØGSKOLE
SIDEN 1868

SUF Stavanger Urban Folkehøgskole

Sanke & plante

Programmering & utvikling

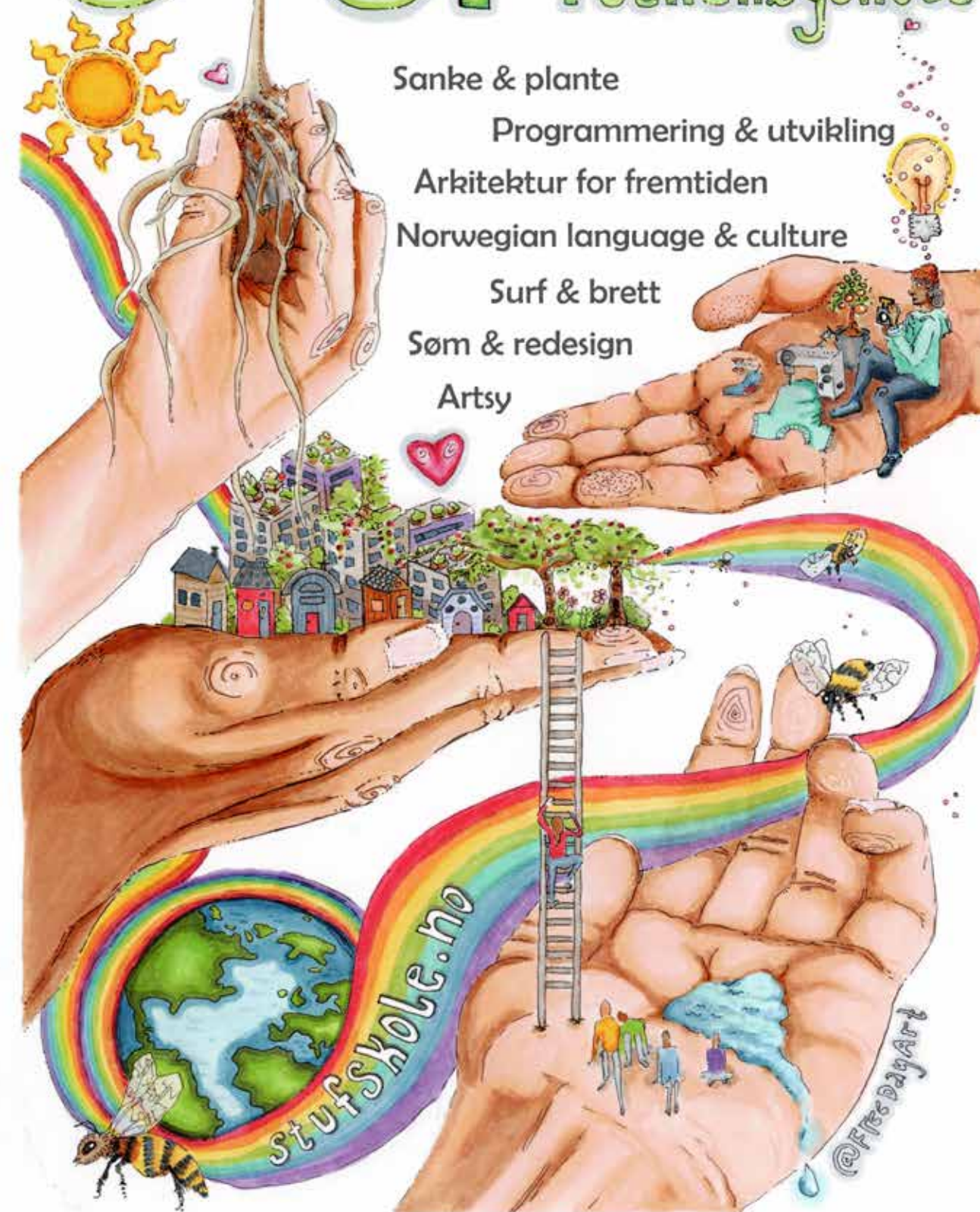
Arkitektur for fremtiden

Norwegian language & culture

Surf & brett

Søm & redesign

Artsy

Åvæpnende jordbruksaktivisme

Foto: Rasmus Berg. Tatt på Grønt Spatak sin 30-årsdag.

Hver sommer i 30 år har Natur og Ungdoms medlemmer fått mulighet for å delta på Grønt Spatak, der de besøker gårder over hele landet og hjelper til med driften. Men hvorfor driver vi egentlig og sender folk på Grønt Spatak?

Tekst: Magnus Flåten Nickelsen

En viktig biltur

Sommeren 2021 haiket jeg hjem til Ås fra en liten festival nær Røros. Etter den vanlige mengden med avslag tok en bonde fra Moelv meg med. Etter hvert som vi prata, skjønte jeg at han ikke var noe særlig glad i miljøvernere. De sa mye dumt, de. I stedet for at vi skal bruke jorda til å produsere mat og ting vi trenger, ville de verne hver minste lille gresstue. Og som bonde måtte du for all del unngå besøk av feltbiologer. De hadde mange sterke meninger om hvordan du som bonde skulle drive jorda di, men hva visste de om matproduksjon og god agronomi? Nei, de der Naturvernernene de skjønte han seg ikke på.

Jeg forsto tidlig at her var det lurt å ta på seg meklerrollen. Både for å få bilturen til å vare lengst mulig, men også for å oppklare de fordommene bonden hadde mot miljøvernere. Jeg fortalte at jeg også selv er miljøverner, men har lyst til å bli bonde. Jeg skjønte godt perspektivet hans. Det er viktig å bruke

ressursene, men vi må da kunne gjøre begge deler? Etter å ha vandret fra frihandelsavtaler til energipolitikk til landbruk, endte bilturen med at kanskje ikke alle miljøvernere var så dumme likevel.

Nye perspektiver

Bonden jeg satt på med, var ikke kunnskapsløs. Han hadde god peiling på hvordan han skulle forvalte skogen sin, og hvor mye kunstgjødsel han måtte bruke for at kornet skulle få nok proteininnhold så det kan brukes som menneskemat. Når det kom til klima- og miljøspørsmål var derimot kunnskapen mer mangelfull. Samtidig kom det fram at bonden stort sett bare hadde snakket med andre bønder som delte oppfatningen om at miljøvernere ikke har peiling på hva de snakker om. Samtalen med bonden fikk meg til å innse hvor viktig det er å møte folk utenfor min egen omgangskrets. Både for å oppklare misforståelser og for å skjønte andre måter å tenke på. Det-

te er også nødvendig for oss i miljøbevegelsen. Det er enkelt å tenke seg tiltak for å begrense klimagassutslipp og redde natur. Det blir med en gang vanskeligere når vi møter en bonde og lærer om de ulike utfordringene som klima- og miljøtiltakene kan føre til. Å ha store levedyktige bestander av rovdyr i Norge er både bra for klimaet og naturen, men et reelt problem for sauenæringa. Kutt i produksjonen av kjøtt er også bra for klimaet, men krever en omfattende omstilling av drifta på mange gårder i Norge. Forenklede og lite gjennomtenkte tiltak kan gi motsatt effekt av det som var intensjonen. Eller de kan skape nye problemer. Hvis vi kun innfører tiltak som kutter i kjøttproduksjonen i Norge, kan effekten bli null ut ved at importen av kjøtt øker. Når vi som miljøvernere ønsker å ta landbruket i en mer bærekraftig retning, må vi derfor kjenne til perspektivet til bondene. Landbruket er den næringa som i høyest grad vil oppleve effektene av klimaendringene. Mer tør-

ke om våren vil skade unplantene og gi mindre forgrunnlag til husdyra. Mer styrtregn på sensommeren vil ødelegge mer av kornavlingene. Det samme gjelder effekten av ødelagte økosystemer. Færre myrer og skoger vil gi færre vannlagre, økt flomfare og mer tap av matjord. Bondene har derfor helt klart en interesse i flere klima- og miljøtiltak.

Grønt Spatak blir til

Men hvordan skal vi få miljøvernere og bønder til å snakke sammen? I 1993 følte odelsjenta og miljøvernere Tori Snerte seg i en skvis. Etter å ha vokst opp på småbruk og jobbet som budeie på hjemgården om sommeren skjønte hun godt en del bonders frustrasjoner. Samtidig var hun med i sentralstyret til Natur og Ungdom. Siden hun var solid planta i begge leirer, så hun hvor mye konflikt som kunne vært unngått bare bønder og miljøvernere forsto hverandre bedre. Sammen med Aina Bartmann fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag (NBS) og resten av sentral-

styret, satte hun derfor i gang prosjektet Grønt Spatak.

I løpet av sommerferien kunne unge miljøvernere dra ut på landet, bo og jobbe hos bønder for å lære om deres hverdag. Bondene lærte på sin side mer om klima- og miljøproblemene og hvorfor det også er viktig å være opptatt av det som bonde. Metoden var inspirert av økofilosofi, ikke-vold og avvæpnende kommunikasjonsmåter. I stedet for å debattere skulle man bli kjent, snakke over måltider og jobbe sammen. Derfra hadde man et bedre utgangspunkt til å kunne kommunisere, sette seg inn i perspektivet til den andre og bli enige om felles og godt gjennomtenkte løsninger.

Godt samarbeid

Grønt Spatak førte til flere samarbeid og aksjoner mellom NU og NBS på 90-tallet, blant annet sivile ulydighetsaksjoner mot å omgjøre matjord til golfbaner. NU og NBS har siden det vært med i ulike samarbeid. I dag kan vi fortsatt se at samarbeids-tankegan-

gen har feste i norsk miljøbevegelse og landbruket, som når Norsk bonde- og småbrukarlag i år inviterte med Framtiden i våre hender til å være med i sin forhandlingsdelegasjon for jordbruksforhandlingene. Som tidligere prosjekt-kordinator er jeg overbevist om at Grønt Spatak har spilt en viktig rolle for landbrukspolitikken i Norge og vil fortsette å gjøre det i årene framover.

«VI SKAL IKKE GLEMME AT DET OGSÅ ER VIKTIGE INTERESSEMOTSÆNINGER MELLOM LANDBRUKET OG MILJØBEVEGELSEN. DET ER LIKEVEL VIKTIG Å HUSKE AT VI KUN KOMMER VIDERE MED Å JOBBE KONSTRUKTIVT MED DEM, OG JO MER MAN KAN ENES OM, DESTO LETTERE ER DET Å VINNE SAKENE»

Fisken for framtida

I fleire hundre år har fisk vore brukt som den største kjelda til inntekt i Noreg, men også hovudkjelda til mat og næring langs kysten. Dette har vore fortida, og er framtida.

Tekst: Ingvill Mathilde Torgersen **Illustrasjon:** Jone Skjærpe

Fisk er full av gode og viktige næringsstoff, og ikkje minst er det havets eige gull. Noreg har verdas nest lengste kyst. I boka «Et hav av muligheter» av Henning Røed fortel han at havet har hatt større betydning for norsk økonomi enn olje og gass. Havet er ei stabil og berekraftig kjelde til vitamin og mineral som er essensielle for å oppretthalde ei sunn befolkning. Det er viktig at Noreg brukar fisken for det den er verdt, og tek vare på både den og leveområdet hans, samstundes som ein retter nasa mot meir berekraftige løysingar som kan erstatte dei som finnast i dag.

Noreg må kunne forsyne sitt eige land
Å satse på fiskenæringa er å satse på framtida. Noreg treng ei større sjølvforsyningsgrad, og fiskeri er ei lovande næring for akkurat dette. I dag importerer Noreg over 50 prosent av all maten vi et. Dette er eit problem som vi ser spesielt når internasjonale kriser bryt ut, slik som krig eller pandemi. Ringverknadar av global oppvarming driv fram ekstremvær, flaum og tørke. Dette skjer både her til lands og i fleire av landa Noreg importerer mat frå. Når desse landa ikkje kan framdriva mat, må Noreg ha ei høg sjølvforsyningsgrad – her kjem fisken og anna sjømat inn i bilete. Noreg som ein sentral eksportør av fisk og sjømat bidreg til nasjonal økonomisk sikkerheit og stabilitet, men ein må også halde nok

av fisken innanlands. Med dette i tankane er det utruleg viktig at dei små båtane og fiskarane får sin plass på marknaden.

Fiskenæringa kan vare i all æve

Fiskenæringa bidreg betydeleg til norsk økonomi gjennom eksport av sjømatprodukt. Difor er det avgjerande at vi utviklar denne næringa vidare på berekraftig vis. I 2016 uttalte spesialrådgjevar for havbruk og fiskeri i SINTEF at fiskeri og havbruk kan krysse verdien petroleumsindustrien gir oss i løpet av dei neste tiåra. Noreg har store ressursar langs kysten, som vi har nytta oss av i fleire hundre år. Fiskenæringa er ei næring som kan vare i all æve, det finnast uendeleg med arbeidsplassar,

«FISKEN KAN OPPRETTHALDE LEVANDE LOKALSAMFUNN MED FISKEMOTTAK OG GJE ARBEID TIL MANGE. DETTE ER EI FANTASTISK NÆRING MED MANGE MOGLEGHEITER, OM EIN GJER DET PÅ RETT VIS»

men no et dei store båtane opp arbeidsplassane til dei som vil jobbe på sjark og fiske sjølv. Difor må vi satse på dei små fiskebåtane og satse på framtida.

Levande lokalsamfunn

Fisken kan oppretthalde levande lokalsamfunn med fiskemottak og kan gje arbeid til mange, også på land. Dette er ei fantastisk næring med mange moglegheiter, om ein gjer det på rett vis.

Lokale bedrifter er rota i alle lokalsamfunn. Utan dei har vi ikkje andre val enn å gå til dei store konkurrentane, noko som er uheldig når lokale bedrifter er avgjerande for den økonomiske berekrafta i småsamfunn langs kysten. Mellom desse finn vi nettopp fiskarar som lev av å levere fisken sin til lokale mottak.

Ein meistar på dårlege forhold

Støre er leiar av havpanelet, og Noreg står stolt som ein av verdas «fremste» havnasjonar. Då er det rart at vi er i front for gruvedrift på havbotn, at vi har verdas største oppdrettsnæring full av lus og sjukdommar og at vi fremmar utdanning og arbeidsplass på trålarar, framføre å oppfordre til arbeid på sjark. Trålarar øydelegg havbotn, og i tillegg til at dei skapar store problem for dei små fiskebåtane, kystsamfunna som lev av fisken, og mottaka i småsamfunna deira.

Noreg må ha eit sterkt fokus på god, berekraftig forvaltning av fiskeressursar og sikre at dei ikkje overutnyttast. Å ta vare på hava våra og sikre ei god forvaltning er avgjerande for å oppretthalde ei fiskenæring som kan stå i mange år framover. Dette er elementært for det biologiske mangfaldet og økosystema i havet.

Fiskenæringa stimulerer innovasjon og forskning for å forbetre fiskemetodane og redusere miljøpåverknaden. Noreg må ta vare på fisken og skape ei berekraftig næring for framtida.

KORN, KRIG OG KLIMA — HAR VI NOK Å SPISE?

Med en skranten selvforsyningsgrad vil fremtidens kriger, pandemier og klimaendringer forverre Norges eksisterende matproblem. Heldigvis finnes det løsninger.

Tekst: Juni Moltubak

Avokado til frokost, mango i desember, ris og hvetebrød som stables i norske kjøkkenskap. Det er ingen hemmelighet at de fleste nordmenn tar butikkenes brede utvalg for gitt, og at det neppe vil endre seg med det første. Verdenshandelen flyt er konstant og uunngåelig, særlig for små, noe (værmessig) ugjestmilde land som Norge. Vi er vant til, og helt avhengige av, å importere mesteparten av det vi spiser fra utlandet.

Sammenlignet med andre land er Norge særlig dårlig stilt når det kommer til matberedskap, og graden av selvberging må opp hvis vi vil være bedre rustet til å håndtere fremtidige matkriser, kriger, og pandemier. Med en matimportavhengighet på i overkant av 50 % er Norge i verdenstoppen av en konkurranse vi helst vil ut av. Når sikkerhetssituasjonen i Europa befinner seg i et tragisk svalestup, og klimaendringene truer med å fange det hele i en selvforsterkende syklus — hva kan vi egentlig gjøre?

Koblingen mellom Norges sikkerhetspolitiske posisjon og vår manglende matproduksjon kan og bør sees i et internasjonalt lys. Med vår avhengighet av import er Norge langt fra unntatt de internasjonale sikkerhetsimpulsene som styrer verdens mattilbud og priser. Da koronapandemien brøt ut i 2020 fulgte verdensomspennende forstyrrelser i forsyningskjedene, og startet det vi nå kaller «den globale matkrisen». Etter Russlands invasjon av Ukraina i 2022 så Europas kornkammer en produksjonsnedgang på nesten 30 %, og Norges (så vel som Europas og verdens) sårbarhet når det gjelder matberedskap ble desto mer fremhevet.

IMF har vektlagt markedsintegrering

som en viktig faktor for å øke afrikanske lands selvforsyningsgrad, fordi økt markedstilgang vil motivere lokale bønder til å produsere mer mat. Er dette løsningen? Samtidig mener OECD at Norges matsikkerhet er sterk nettopp takket være høy grad av import (eller, som OECD selv sier, takket være et «velfungerende internasjonalt marked»), men ikke fordi markedsintegrering har motivert norske bønder til å produsere mer mat. Norsk matproduksjon bør uansett økes, og selvforsyning må høyere opp på dagsordenen hvis vi vil være rustet til fremtidens kriger, kriser og pandemier.

«MED EN MATIMPORTAVHENGIGHET PÅ I OVERKANT AV 50 % ER NORGE I VERDENSTOPPEN AV EN KONKURRANSE VI HELST VIL UT AV»

Å produsere mat er lettere sagt enn gjort. Kaldt klima og næringsfattig jord har ført til at skarve 3 % av norsk mark blir dyrket, og bare 30 % av dyrket mark blir brukt til å gro matkorn. Nordmenns matfremtid står ikke akkurat på solid grunn.

Klimaendringene vil også sette sitt preg på den norske matproduksjonen. Selv om enkelte velger å se lyst på situasjonen og hevde at varmere vær vil føre til høyere matproduksjon i nord, vil selvsagt de fleste av klimaendringenes konsekvenser redusere Norges matberedskap og selvforsyning. Økt fare for tørke, flom og uregelmessige værsvingninger samt spredning av nye plantesykdommer og skadedyr er bare et par eksempler på hvordan Norges møte med klimaendringene vil forsterke et allerede voksende sikkerhetsproblem. Så sent som i begynnelsen av sommeren i fjor fikk vi en tydelig påminnelse på norsk matproduksjons sårbarhet, da den dramatiske tørken i Sør-Norge

førte til vesentlige tap av både mat og fôravlager. Selv om juli 2023 ble langt våtere enn normalt, var skaden allerede skjedd, og landbruket led.

Verdens befolkning øker, og om vi vil ha sjans til å fø alle på en bærekraftig måte, må vi først og fremst effektivisere verdens matproduksjon- og forbruk. Det innebærer å fordele maten vi produserer mer effektivt (det er ingen hemmelighet at vi ikke står overfor et mengdeproblem, men heller et fordelingsproblem), og det innebærer å kaste mye, mye mindre mat. Vi trenger mer mat som kan gro mer effektivt og mer miljøvennlig i kaldt og uvennlig klima.

Det hele høres ut som ønsketenkning.

Heldigvis finnes det allerede løsninger.

Innendørs-jordbrukssektoren er eksempelvis forventet å vokse med rundt 11,3% hvert år (CAGR) i løpet av de neste ti årene, og spennende innovasjoner på områder som innendørs korndyrking er allerede godt igang. Å satse mer på innendørs jordbruk vil ikke bare gjøre det mulig å dyrke større mengder mat i urbane områder, det åpner også dørene for økt og mer effektiv matproduksjon på kalde, og mindre fruktbare steder. Innendørs jordbruk er også mer motstandsdyktig i møte med klimaendringer og ekstremvær som flom. Hvis Norge vil ta klimakrisen på alvor og øke selvforsyningsgraden, kan slike innovative løsninger bidra.

Hvis vi skulle forsøkt å bare leve på Norges beredskapslager ville ca. 30 000 mennesker overleve i tre dager. Det er mindre enn 5 % av Oslo befolkning. Vi står overfor en massiv matsikkerhetsutfordring, og løsningen både kan og bør ledes av Norge.

PUTS! #1/24

TILTAK FOR LANDBRUKET

Hvilket landbruk er det vi ønsker? Vi ønsker bærekraftig landbruk over hele landet basert på lokale ressurser. Skal vi ha dette, må vi ha en politikk som ønsker det samme!

Tekst: Ole Dolmseth, Prosjektkoordinator for Slipp oss til – Ungdom inn i landbruket

Politikerne i Norge bestemmer i stor grad hvilken type gårdsdrift som skal lønne seg. Siden 1950 har det vært et politisk mål i å rasjonalisere og effektivisere landbruket. Denne politikken blir fortsatt videreført i dag, og stadig større og mer effektiv produksjon står sentralt. Her er det mange ting det kan tas et oppgjør med.

Et eksempel på dette er *effektivitetskravet*, en forutsetning som ligger til grunn for de årlige jordbruksforhandlingene. Dette kommer i form av at antall årsverk i landbrukssektoren skal reduseres, altså at kakestykkene for inntekt blir færre. Ved at antallet årsverk reduseres, må den enkelte bonde øke sin produksjon og/eller produsere mer effektivt. Med å øke og effektivisere produksjonen tar bonden på seg store investeringer og mye gjeld, enten dette kommer i form av å måtte leie flere jorder, eller investere i teknologi som kan automatisere arbeid som melkeroboter. Om man ikke henger med, synker inntekten. Ved å snu den politiske målsetningen om å effektivisere landbruket, kan vi åpne opp for flere årsverk. Dermed kan flere gårder benytte seg av sitt lokale ressursgrunnlag, uten alltid å måtte ekspandere.

«Å PRODUSERE BÆREKRAFTIG MAT KAN IKKE GJØRES PÅ REN DUGNAD»

Bonden har to inntektskilder. Subsidiert og salg. Inntekten fra sistnevnte kunne vært mye større enn den er per i dag. Et viktig tiltak for å tilrettelegge for levedyktige gårder, er at maten blir dyrere, slik at prisen på matvaren faktisk gjenspeiler bonden sine kostnader ved å produsere den. Mens dette skrives, pågår debatten om hvorvidt en 3 kroners prisøkning på melk kunne forhindre melkekrisen vi nå står i. For øyeblikket mangler vi 15 millioner liter melk, fordi det rett og slett ikke er lønnsomt nok å produsere den.

Tilbake i 1975 tok Stortinget til vett og fikk igjennom det historiske *opp-trappingsvedtaket*. Formålet var jamstilling av bondens inntekt opp mot industriarbeideren, og dette fikk de jammen meg til! Distriktene fikk et enormt løft, nye fjøs ble bygd, og matproduksjonen økte. Siden har den politiske viljen dabbet av, mens gjelda og inflasjonen har løpt langt forbi inntekten.

Det handler mye om økonomi, men inntekt er tross alt grunnlaget for enhver gårdsdrift. Å produsere bærekraftig mat kan ikke gjøres på ren dugnad, så støtt din lokale matprodusent, og engasjer deg i kampen!

Kva gjer prisveksten for bonden?

Prisen på matvarer auka med 10 % i 2023. Denne prisveksten er svært merkbar for forbrukarar sidan mat er ei naudsynt utgift. Prisauken kan forklarast med at det er blitt dyrare å produsere mat, samtidig har fleire bønder gitt uttrykk for at prisveksten er langt større med dei auka kostnadane dei har i si gardsdrift.

Tekst: Ida Vågene **Illustrasjon:** Magnus Ruud

Det er krevjande å drive lønsamt landbruk for bønder. Berre ein liten del av salssummen på varer i butikk går tilbake til bonden. Rett etter jul kosta det 7,81 kroner for å kjøpe eit kilo med poteter av bonden (landbruksdirektoratet). På Coop Extra var prisen for lausvekstpote-ter 19,90 kroner per kilo. Det er med andre ord

ein tydeleg skilnad på kva bonden får betalt for sine poteter, samanlikna med prisen daglegvarebutikkar sel dei same potetene for. Dei siste åra har ei rekke hendingar, slik som krigen i Ukraina og Covid-19, leia til ein auka prisvekst av fleire ulike varer. Poteta er berre ei av mange varer som har blitt dyrare. Prisane i butikken har dermed auka fordi det som trengs for å produsere mat, slik som gjødsel og drivstoff, også har blitt dyrare. Dette forklarar delar av den kraftige prisveksten.

I Noreg er det få aktørar innan daglegvarehandel, det kan skape låg konkurranse som verken er gunstig for produsent eller forbrukar. Den største aktøren er Norgesgruppen, som mellom anna eig Kiwi, Spar og Meny. På andreplass er Coop, og på tredjeplass finn ein Rema 1000. Desse utgjør til saman 99 % av marknaden. Det er i realiteten lite rom for konkurranse, og den norske daglegvaremarknaden kan

bli kalla eit oligopol. Coop kan til dømes styre prisane i alle sine Coop eigde butikkar, og det same kan Norgesgruppen.

«I NOREG ER DET FÅ AKTØRAR INNAN DAGLEGVAREHANDEL, DET KAN SKAPE LÅG KONKURRANSE SOM VERKEN ER GUNSTIG FOR PRODUSENT ELLER FORBRUKAR»

Med nokon få daglegvarebutikkar som eig nesten heile marknaden, er det færre moglegheit for bondene å selje varene sine til andre aktørar i bransjen, og dette kan skape eit skeivt forhold mellom bondene og daglegvarekjedene. Daglegvarebutikkane vil kunne styre både pris og kva som produserast. I tillegg har fleire daglegvarer egne merkevarer (EMV) slik som First Price, eXtra og R. Desse varene har daglegvarehandelen kontroll over frå produksjon til sal i butikk, og kan tene pengar på produktet i alle ledd i produksjonsskjeden. For oss forbrukarar er desse produktet ofte dei rimelegaste alternativa. Det kan derimot vere på kostnad av færre valmoglegheit mellom ulike varemerke, og er vanskeleg for andre produsentar å konkurrere med.

For at bondene skal ha betre vilkår er det ordningar for å sikre ei meir føreseieleg inntekt. Samvirkebaserte marknadsordningar er kanskje det vik-

tigaste verkemiddelet, der bondene eig delar av selskapa som hentar mat frå bonden og leverer det vidare i butikken. For eksempel er Nortura eit samvirke som leverer egg og kjøt, og Tine som leverer mjølk. Uansett kvar mjølka eller egga må hentast, så får bonden lik pris.

På trass av slike ordningar, får likevel berre 27 % av norske bønder meir enn halvparten av inntekta si frå jordbruk (NIBIO). Dette kan gjere det krevjande å drive jordbruk, særleg på ein meir klimavenleg måte, som ofte er dyrare. Samtidig som jordbruk er ulønsamt, kan det å drive daglegvarehandel være en lukrativ jobb. Rema 1000-grunnleggjar Odd Reitan er nummer to på lista før høgast formue i Noreg. På ein åttande plass finn ein styreleiar i Norgesgruppen Johan Johansson.

Det er usemje om oligopolet i norsk daglegvarehandel eigentleg skapar ulemper for forbrukarane, men for bonden er det vanskeleg å sjå om det har nokon fordelar. Det er ei skeivfordeling av inntektene. Nokre få menneske har tent seg styrtrike på daglegvarehandel, og det er vanskeleg å tenkje seg at dette ikkje har gått på kostnad av nokon andre. .

VERVEPREMIER

Hvert eneste medlem muliggjør at Natur og Ungdom fortsetter med aktivisme, å pushe politikere og å sette klima- og naturpolitikk på agendaen. Ikke nok med at det å verve et nytt medlem bidrar til å bygge opp miljøbevegelsen og skape engasjement, du kan også vinne fine premier på det!

POENG OG PREMIER

- 2 poeng: Refleks / Plakat/ NU-sokker
- 3 En kinobillett
- 4 Miljøaktivistsekk / Handlenett / Atomkraft fannypack
- 5 T-skjorte
- 6 Jubileumboka / «Klimaopprøret» av Gaute Eiterjord
- 8 Gavekort (200,-) på Fretex, UFF, Spotify, Netflix eller annen strømmetjeneste.
- 10 Miljøaktivistgenser / «Hold kjeft og engasjer deg sjøl» genser
- 13 Termokopp / Termoflaske
- 15 Gavekort på 5 kinobilletter
- 20 Fjällräven-sekk / Hengekøye
- 30 Gavekort på Ticketmaster på 1000 kr
- 50 Sykkel eller annet sport- og turutstyr til verdi av 2000 kr
- 100 Interrailbillett for to*

Den i Natur og Ungdom som verver flest i løpet av året får to Interrailbilletter i tillegg til disse vervepremiene.**

POENGSYSTEM

Verve et vanlig medlem eller studentmedlem: 2 poeng

Verve en NU-venn (fastgiver som gir minst 50kr/mnd): 3 poeng

Obs: For at du kan få poeng, må medlemmet ha betalt innmeldingskontingenten (50kr).

Har du spørsmål om vervepoeng eller premier? Lurer du på hvor mange vervepoeng du har? Eller trenger du flere verveblokker? Send en epost til medlem@nu.no eller ring medlemsavdelinga på tlf 23 32 74 19 (man-fre kl 09-15).

QUIZ!

Tekst: Morten Emil Aakervik Hansen Illustrasjon: Thomas Bruknapp

MAT

1. Hvilken kornsort dyrkes det mest av i Norge?
2. Hvor stor andel av dagligvaremarkedet i Norge eies til sammen av konsernene Reitan, Coop og Norgesgruppen?
3. Av alt areal som aktivt brukes til jordbruk i Norge, er mer eller mindre enn 5% driftet økologisk?
4. Når CRISPR blir nevnt, hva snakker man gjerne om da?
5. Hva er det vanligst at bygges på dyrkbar mark i Norge?

MILJØAKTUELT

6. I starten av januar vedtok stortinget å åpne for hvilken virksomhet i norske havområder?
7. Breidablik, Yggdrasil og Tyrving er navn kjent fra norrøn mytologi, men er også navn på hvilken type installasjon?
8. Hvilke 3 temaer er vedtatt på LM som hovedfokus i arbeidsprogrammet vårt?
9. Hvem gikk av som minister for forskning og høyere utdanning etter en lei plagiatskandale i januar?
10. Anker NU og Naturvernforbundet fjordsøksmålet til tingretten?

GODT OG BLANDA

11. Hva er Kinas mest folkerike by?
12. I hvilken spillserie må man stadig vekk ta sverdet fatt for å redde kongeriket Hyrule fra en rekke onde krefter, først og fremst trollmannen Ganon?
13. Hvilken filmserie, kjent for sin karakteristiske estetikk satt i et post-apokalyptisk Australia, får i år en ny film med tittelen «Furiosa»?
14. Vokalisten bak hitten «Allstar», kjent fra bl.a. Shrek, døde i fjor. Hva heter gruppa han var vokalist i?
15. Rødrev heter *Vulpes vulpes* på latin, men hva er det norske navnet på arten *Vulpes lagopus*?

SVAR: 1. Bygg (brukes mest til dyrefor, men det er et supert matkorn også!) 2. 99% (også poeng for å si «alt for mye!»), 3. min-dre (4,2% i 2022) 4. Den ledende metoden for å genmodifisere organismer, 5. Vegger og andre samarbeidsprosjekter 6. Gruve-drift på havbunnen 7. Det er navnene på oljefeltene som tingretten har dømt ulovlige etter oljesøksmålet til NU og Greenpeace 8. Omstilling, Hav og Natur (Hvis man skal være litt grei kan en også gi poeng for olje, gruve-drift på havbunnen og arealnyttra- litet) 9. Sandra Borch (senterpartiet) 10. Jai 11. Shanghai (~22millioner innbyggere i 2020) 12. The Legend of Zelda (eller bare Zelda) 13. Mad Max 14. Smash Mouth 15. Fjellrev

VÆR EN ANTIRASIST

Vi har tatt turen innom Antirasistisk Senter og snakket med Abdulzaheer Madad og Mohamud Hersi om hva antirasisme er, og hva det vil si å være antirasist.

Tekst og foto: Freia Catana Aasdalen

HVEM

- Abdulzaheer Madad – alle kaller ham Zaheer – er 18 år gammel og går på videregående skole i Vika.
- Mohamud A. Hersi er en 24 år gammel lærerstudent som jobber på Agenda X ved Antirasistisk Senter med ansvar for sosiale tiltak.

Zaheer (til venstre) og Mohamud.

Hva er målet til Antirasistisk Senter?

Z: Å oppnå et rettferdig samfunn. Interseksjonalitet, likeverd og likestilling er tre sentrale nøkkelord.

M: Alle, uavhengig av hudfarge, etnisk nasjonalitet, religion, kjønn, og andre identitetsmarkører, skal ses som mennesker. På alle plan, menneske til menneske, men også som i at vi ikke skal ha urettferdige lover, eller at loven ikke skal praktiseres urettferdig.

Hva er ditt forhold til Antirasistisk Senter?

Z: Jeg er bare en ungdom som bruker tilbudet her. Så jeg henger her når det er åpent hus, blant annet. Jeg føler meg velkommen her, og har blitt kjent med mange som kan relatere til ting jeg har følt på.

M: Jeg er ansatt her. Jeg fant senteret i en periode hvor jeg var frustrert og oppgitt. Man kjenner jo, som minoritet, rasisme på kroppen fra man er liten. Jeg nådde til et punkt hvor jeg enten måtte akseptere det, systemet er fucked og jeg får ikke gjort noe med det, eller så måtte jeg ta i et tak.

Har dere en hjertesak?

M: Antirasisme er den største hjertesaken vår. For meg er det også viktig å jobbe for at ungdommene får hjelpen de trenger, og at de ikke skal oppleve diskriminering eller utenforskap.

Z: Min hjertesak er å skape trygghet for andre. At jeg kan bli forstått, men også forstå de rundt meg. Det skaper i seg selv likestilling og likeverd, det at vi forstår hverandre.

«DET ER FAKTISK GANSKE SÆREGENT, AT VI HAR ORDET HVER-DAGS-RASISME. BARE REGN MED DET, LIKSOM»

M: Hvordan engasjerer du deg i det, da?

Z: Jeg snakker mye. Oftest med ungdommer på min alder, men også for eksempel deg. Også i form av at jeg leser, for da kan jeg spre budskapet videre.

Hvordan startet engasjementet deres?

Z: Broren min bidro til at jeg begynte å engasjere meg. Det, og en frustrasjon over ikke å bli forstått, kanskje på

skolen eller med venner.

M: En bekjent tipset meg om jobben, så det var litt tilfeldig. Jeg var nervøs før jobbintervjuet, men det er fine folk her, og jeg følte meg hjemme allerede i intervju situasjonen. Det ble dypt under intervjuet, folk gråter, det er fra en film, skjønner du?

Er det noe dere merker på, ikke å bli forstått?

Z: Ja. Jeg må forklare meg selv, og jobbe hardere enn mange andre for å bli forstått. Det er mange fordommer som blir lagt på meg, og som tas for gitt. Så må jeg liksom komme meg gjennom den skogen og si her er jeg, skjønner du?

M: Norge er i teorien mangfoldig siden alle er forskjellige, men som minoritet er du annerledes fra majoriteten. Mange tilpasser seg storsamfunnet i forhold til måten man snakker, er på, kler seg, og så videre. Det er mye hverdagsrasisme i samfunnet. Det er faktisk ganske særegent, at vi har ordet hver-dags-rasisme. Bare regn med det, liksom. Rasisme kan være alt

ANTIRASISTISK SENTER

Antirasistisk Senter er en 40 år gammel stiftelse som jobber på flere plan for at Norge skal være et flerkulturelt og mangfoldig land, og at det skal være mindre – helst ingen – rasisme. På systemnivå jobber senteret opp mot politikere med politikk og lovendringer. Senteret er også et sted der man kan få hjelp, og det er et rom for de som utsettes for rasisme. Antirasistisk Senter tilbyr ikke bare et sted der ungdommer kan føle tilhørighet og ta del i et flerkulturelt miljø, men også jobb- eller juridisk veiledning.

fra små ting som blikk, til en følelse av uvelkommenhet, til mangel på representasjon eller ikke å kunne høre til. Å gå inn i et rom og ikke føle seg verdsett, velkommen eller ønsket. Det er følelsen av at andre kaster et blikk på deg og tenker at “det er en sånn en”.

«Å VÆRE KLIMA-AKTIVIST OG ANTIRASIST GÅR HÅND I HÅND»

Vi i Natur og Ungdom vil gjerne bli en mer mangfoldig organisasjon. Hva tror dere vi kan gjøre?

M: Jeg tror at man generelt må bli bedre på å se klima-, rasisme- og menneskerettighetssaken i sammenheng. Klimasaken i Vesten mangler delen med at det å kjempe for klima betyr å kjempe for klima for alle, alle steder, i alle land. Det kan være vanskelig for en minoritet, altså en som er ikke-hvit, ikke-europeisk eller -vestlig, å gjenkjenne seg i vestlig klimakamp. For eksempel er det flod, tørke og ustabilitet i Somalia nå, der jeg er fra. Denne ustabiliteten og den humanitære krisen der opplever jeg som irrelevant i klimakampen her i Norge.

Z: Jeg tror også at klassekampen er viktig her. Det går tilbake til privilegium. Ikke alle har tid og overskudd til å engasjere seg, i hvert fall ikke arbeiderklassen. Om man engasjerer seg i organisasjoner, er det frivillig arbeid. Det koster jo penger for en som ikke har tid til det, for man taper penger av å være borte fra jobb. Jeg tror det er hvorfor moren min ikke blander seg så mye. Et annet element er å trekke fram saker som kan vekke minoriteters engasjement.

M: Dessuten, om du er en klimaaktivist, vær en antirasist også. Å være antirasist og klimaaktivist går hånd i hånd. Det å være antirasist er ikke bare å ikke være rasist, men å aktivt stå imot rasisme der du bor, der du jobber, og der du går på skole. Og inkluder. Ikke skap en gruppeelitisme, på skolen for eksempel, hvor dere blir oppgitt over andre ungdommer som kanskje ikke vet så mye, eller er så engasjerte, for saken deres. Mange ungdommer her er frustrerte over hvor langt bak de andre på skolen er. Men du har vært på en reise for å nå fram til meningene du har, og alle tar den reisen i sitt eget tempo. I stedet for å dytte bort en person, kan du hjelpe

dem på reisen og ha forståelse for at folk har forskjellige utgangspunkter. Selv skjønte jeg ikke søppelsortering før videregående, og om noen gjorde narr av meg for det hadde det bare skjovet meg bort fra klimakampen. Da mister man en alliert. Ha et inkluderende perspektiv og praktiser det, ikke bare preach det.

Hva tror dere får folk til, eller hindrer dem fra, å engasjere seg?

M: Det handler om å ha tid, råd og kapasitet. Vi må ha forståelse for at andre har forskjellige ting enn deg som påvirker dem. At det er ulikt hvor skoa trykker mest. Dessuten tror jeg at det kan hjelpe å stå med folk i kampe som påvirker dem. Når de ser at de får støtte, har de mer overskudd til å bry seg om sak nummer to eller tre på lista. Så er det jo noe med at du gjerne vil hjelpe folk som har hjulpet deg.

FRIDA INSPIRERER

Frida Hole (21) fra Lillehammer studerer reklame og markeds kommunikasjon ved Fagskolen Kristiania. Hun har også et brennende engasjement for håndarbeid og gjenbruk.

Tekst: Freia Catana Aasdalen **Foto:** Privat

Alltid vært kreativ

Frida begynte for alvor å sy for to år siden, og hun lærte å hekle under førstegangstjenesten. Selv om det ikke er så lenge siden, har hun allerede en Instagrambruker (@lagetavfrida) der mange henter inspirasjon. Selv har jeg blitt imponert over hva Frida får til å lage, fra søte sommertopper til vesker, kjoler og festdrakter til både faren og broren hennes. Det finnes et helt sy-felleskap på Instagram, og Frida syns det er inspirerende å se hva andre lager og å dele sine egne prosjekter.

Jeg spør hvor inspirasjonen hennes kommer fra, og svaret er «over alt». Den kan komme av å se folk på gata eller fra å scrolle på Pinterest eller Instagram. Jeg får tips om brukeren @jointhefabrik på Instagram. Kvinnene bak brukeren arrangerer syfestivalen Fæbrikstad, der Frida hjalp til som syhjelper i fjor.

Gjenbruk

«Jeg vet ikke engang hvor jeg skal begynne», sier Frida når jeg spør henne om hennes tanker om dagens moteindustri. Mer trenger hun kanskje ikke å si. De fleste av oss er nok godt

kjent med hvordan klesindustrien og overforbruket som hører til har store konsekvenser for klima, natur og menneskene som lager klærne. Kanskje har Frida blitt påvirket av at moren hennes har jobbet i Fretex hele oppveksten, hun er i alle fall opptatt av gjenbruk.

Favorittprosjektet

«Favorittprosjektet må være festdrakten jeg sydde til pappa» forteller Frida. «Jeg ble kjempestolt over det jeg sydde, men det var også fint at faren min ble så glad og rørt over å få den», fortsetter hun. Selv arvet Frida en bunad av bestemoren sin, og hun syns det er noe fint med et plagg man kan ha med seg livet ut. Ikke alle har råd til bunad, og det er skikkelig kult at festdrakten gjør det mer tilgjengelig.

Starte et sted

Om du har lyst til å begynne å sy, er det bare å begynne i det små og prøve seg fram. Man lærer etter hvert. Frida tilføyer at det kan være lurt å begynne med stoff som man ikke er så redd for, slik at det ikke er så farlig om det går galt.

Kvalitet

For Frida har det å sy gitt et nytt perspektiv på klær og tekstiler. «Jeg har blitt mer bevisst på verdien av å kjøpe naturtekstiler som bomull, ull og lin, i stedet for syntetiske tekstiler som akryl og polyester». Klærne skal helst vare i mange år, og dessuten har naturmaterialer en rekke gode egenskaper som syntetiske materialer ikke har. Kjøper du en ullgenser i 100% ull, er den bedre å ha på seg, bedre for huden, varmeregulerende og bedre enn en som er blanda med materialer av dårlig kvalitet, forteller hun. En tommelfingerregel er å gå for klær som hun vet at hun vil bruke mye, og som vil vare lenge.

Frida ser optimistisk på tendensen med at flere blir bevisste på materialer, gjenbruk og kvalitet. «Med Fæbrik og alt det de driver med, og når så mange har blitt opptatt av gjenbruk og å sy, tror jeg at vi ser en positiv endring. Jeg håper bare at det fortsetter i den retningen», avslutter hun.

BAMA i Bayer sine fotspor

BAMA har nylig tatt patent på epler. Men hva betyr dette for bønder, forbrukere og natur?

Tekst: Anneli Rystad Aune

BAMA har nå tatt patent på enkelte sorter epler, Fryd og Eden. Det vil si at de har enerett til å selge og distribuere noen typer epler her i Norge. Dette innebærer at bønder som produserer andre eple sorter ikke får lov å selge dem gjennom BAMA. BAMA har monopol på hva slags frukt og grønt som blir solgt i vanlige dagligvarebutikker. Det å ha lisens på Fryd og Eden vil si at bøndene som vil plante disse sortene,

må betale lisensavgift til BAMA. Det er bare BAMA som har rett til å selge eplet, og bøndene må betale for hvert tre de kjøper. Det kan minne om hva Bayer, tidligere kalt Monsanto, har gjort i andre land over flere tiår, som fører til mindre artsdiversitet og at færre produsenter sitter med makta over hele verdikjeden.

I Norge har vi omtrent 400 forskjellige eple sorter. Biologisk mangfold betyr artsdiversitet, men også mangfold i sorter. Ut fra et miljøperspektiv, og for mange bier, biller, sopp og andre organismer, er et mangfold i trær essensielt. BAMA's nye lisens medfører at norske, smaksrike eple sorter forsvinner. I stedet kommer eple sorter med «kjedelig» smak. Tradisjonelle eple sorter

som Åkerø («Rolls-Royce-eplet») og Rød Prins kuttet ut, og får ikke lenger støtte av BAMA. Sortene Lyred, Elstar, Rubinstep og Summered vil bli kuttet kraftig ned på. Dette vil føre til at klassiske norske eple sorter vil forsvinne, som eple sorten Åkerø som kom til Norge i 1860, og som har vært mye plantet, solgt og spist i Norge siden da. Det er 33 produsenter av Åkerø i Norge i dag. Lisensreglene vil føre til

at flere norske sorter blir sjeldne. I tillegg til å være uheldig for biologisk mangfold, bønder og forbrukerens utvalg i butikken, kan de nye lisensreglene til BAMA også være uheldig med tanke på matsikkerhet.

Forskjellige sorter, både av epler og andre frukter og grønnsaker, vil ha forskjellige egenskaper, og det kan tenkes at noen vil klare seg bedre enn andre i et skiftende klima.

BAMA leverer frukt og grønt til blant andre NorgesGruppen, som eier kjedene KIWI, Meny, Joker og Spar. De er også grossist for Rema 1000. Det vil si at BAMA har monopol på nesten all frukt og grønt som selges i Norge. NorgesGruppen og Rema 1000 eier til sammen 66 % av aksjene i BAMA. Det kan være problematisk når én aktør får kontroll over hele verdikjeden. De kan bestemme hvilke eple sorter som skal

produseres og selges, og hvilke som ikke skal det. De kan også bestemme pris på produktet, og hvilke bønder som skal få lov til å produsere, og hvor mye bøndene skal tjene. Dette gir dem altså betydelig makt over fruktvariasjonen vi forbrukere kan kjøpe, så vel som bøndene sine rettigheter. En fare ved at få, store aktører får monopol på distribusjon, er at det skaper høyere priser og dårligere vareutvalg.

BAYER

Bayer, tidligere kalt Monsanto, er et amerikansk konsern. Ikke bare er Bayer verdens største såfrø selskap, firmaet er også en ledende produsent av genmodifiserte frø. De selger dessuten også syntetiske plantestoffer, kunstfiber, kunstgjødsel og plantevernmidler. Hva de har blitt mest kjent for, er at de tar patent på frø. Det har gjort at alle bønder som selger mat fra frøene til Bayer, eller hvis det har blitt funnet frø fra Bayer på en bonde sin eiendom, må bøndene betale høye avgifter til firmaet. Frøene er laget for å ikke reprodusere seg, sånn at bøndene blir avhengig av å kjøpe fra Bayer i årene fremover. Bayer har fått enerådighet på salg av visse produkter i land i hele Nord- og Sør-Amerika og, Asia, og jobber seg innover i Afrika. Dermed kan de ta monopol på hva som skal selges, og gjøre bøndene avhengig av å handle fra dem.

JORDVERN 101

Visste du at matjorda har en egen FN-dag? Det visste ikke jeg heller, men det er den 5. desember. Og kanskje er det fint at den har en festdag, for vanligvis har ikke matjorda det så bra.

Tekst: Helene Smit

Vi bosetter oss steder der vi kan få trygghet, vann og mat. Derfor er mye av den fineste matjorda vår rett ved byer og tettsteder som stadig eser ut. Jordvern handler om langsiktig investering i matsikkerhet, hvilket står i sterk kontrast til utbyggere som lokker med boliger, verdiskapning og arbeidsplasser. Men vi har faktisk begrenset med matjord. Bare omkring 3,5 % av Norges areal er dyrkbart. All nedbygging skjer lokalt, og foreløpig har nasjonale jordvernmål vist seg ikke å fungere godt nok. Dermed er det viktig at man jobber lokalt med jordvern. Så hvordan kan du som leser eller ditt lokallag engasjere deg mot nedbygging av matjorda?

Selv er jeg ingen ekspert, jeg er bare nysgjerrig. Derfor har jeg spurt eksperter på hver sin måte om de kan komme med tre tips til hvordan lokallag kan jobbe med jordvern i sin kommune.

Men kan vi ikke bare dyrke mat på en annen plass?

Det hadde vært kjempeflott, men all jord kan dessverre ikke dyrkes. Det vil si, du kan sette en potet hvor som helst, men det er ikke sikkert det vokser nye ut. Det kan faktisk ta opp til 1000 år å kultivere frem 1 cm med matjord.

Men det er jo foreslått å bygge barneskole, sykehus og økolandsby, det er også viktig

Du har helt rett. Ofte er det gode grunner til at man velger å bygge ut en plass. Men mat er også et primærbehov, og det er ofte man kan finne en annen plassering. Det bare krever litt mer undersøkelser og penger.

Hvorfor kan vi ikke bare importere mat?

Lokal matproduksjon er en sikkerhet i krisetider. Bonden og gården er ofte hjertet i et lokalsamfunn, og mye matjord skaper arbeidsplasser. Visste du for eksempel at produksjon og bearbeidelse av matvarer ifølge NIBIO er Norges største industrinæring, regnet etter sysselsetting og verdiskapning?

Synes du noen av disse ordene var vanskelige?

Planvask: Å gjennomgå arealplanen

Kommuneplan: Plan over hvordan kommunen skal utvikles

Kommuneplanens arealdel: Handler om hvilke områder i kommunen som skal brukes til hva

Rulleringsprosess: Når kommunene rullerer arealplanen, altså endrer den, går gjennom på ny og kanskje vasker den

Omdisponert: Man endrer hva et område settes av til. eks: gå fra LNF til bolig

LNF: Område satt av til landbruk, natur og friluftsliv

Høringsuttalelse: Når noe skal vedtas i kommunen må man spørre de som bor der først. Da sender man forslaget ut på høring for å høre hva folk mener. I en høringsuttalelse forteller man hva man mener. Enten som enkeltperson eller som organisasjon.

Dispensasjoner: Dispensasjoner vil si at man får lov selv om et gitt prosjekt ikke er planfestet i kommuneplanen.

HVORDAN KAN JEG JOBBE MED JORDVERN?

PROFESSOREN

Hvem: Kristine Lien Skog

Hva: Instituttleder for by- og regionplanlegging ved NMBU med doktorgrad innen jordvern

1. Krev at kommunen konsekvensutredder og ser på andre muligheter enn matjorda når man skal finne arealer til ny infrastruktur. Slik er regelverket, men det følges sjelden
2. Vær føre var, og jobb med bønder for å få frem tiltak som tilrettelegger for at de kan bo på og drive jorda si, i stedet for å selge den til utbygger.
3. Inspirerer politikerne til å tenke nytt om tettstedsutvikling. Den beste matjorda ligger dessverre i randsonen til mange tettsteder og er derfor i stor fare for å bli bygget ut.

GAMLEMOR

Hvem: Truls Gulowsen

Hva: Leder i Naturvernforbundet

1. Pass på at områder med matjord ikke blir foreslått til boliger i kommuneplanen. Start tidlig i rulleringsprosessen med å argumentere mot nedbyggingen og for matjorda.
2. Hvis området er planlagt nedbygget, men ikke gitt byggetillatelse, jobb for planvask. Politikere har lov å ombe stemme seg.

3. Vær obs på at det kan gis dispensasjoner fra den vedtatte planen. Altså at politikere velger å gi tillatelse til å bygge boliger i en skog selv om det ikke står i planen at det skal være boliger der. Om de gjør det, kan dere slå hardt ned på dem.

BONDEN

Hvem: Tor Jacob Solberg

Hva: Leder i Norsk Bonde- og Småbrukarlag og økologisk småbonde

1. Få frem hvor mye grønnsaker/mat som kan produseres på arealet. Kombiner det med fakta om at Norge er av landene som har minst dyrket mark per innbygger.
2. Vis til alternativer for utbygging som ikke ødelegger dyrket mark. For eksempel kan byplanlegging som tar hensyn til behovet for matjord innebære fortetting eller å bruke allerede eksisterende infrastruktur på nye måter.
3. Bygg brede allianser med andre som er enige og samarbeid for å ivareta matjorda.

BESTEFAR

Hvem: Andrew Krog Lund

Hva: Generalsekretær i Besteforeldrenes Klimaaksjon

1. Finn noen politikere som er på deres side og allier dere med dem. De kan gi tips til når saker behandles og hva dere burde satse på som innfallsvinkel.
2. Hvis det er dårlig informasjon om saken kan dere spørre kommunens administrasjon om de kan sende dere bedre detaljer.
3. Sett fokus på verdien av det dere mister. For eksempel hvor lang tid det har fått å få den vesle jordflekken til å bli god, dyrkbar jord.

JURISTEN

Hvem: Nikolai Winge

Hva: Grunnlegger av advokatfirmaet Holth og Winge, som lærer kommuner å bruke plan- og bygningsloven

1. Skaff oversikt over din kommune. Mange kommuner har hverken oversikt over hvor mye dyrkbart areal de har, eller hvor mye som er avsatt til utbygging. Hjelp kommunen med å fremskaffe slik kunnskap. Dette kan gjøres nokså enkelt gjennom offentlig tilgjengelige databaser som viser plankart og areal typer. Blant annet har Norsk institutt for naturforskning (NINA) kartlagt alle tomtereservene i norske kommuner.
2. Undersøk om kommunen din følger opp den nasjonale jordvernpolitikken. Den nasjonale jordvernstrategien har strenge mål for jordvern. Innen 2030 skal maksimalt 2000 dekar dyrka jord bli omdisponert hvert år. Det er kommunene som står i førstelinjen for at målet oppnås. I hvilken grad bidrar din kommune til den felles dugnaden om å redusere tapet av dyrket mark?
3. Engasj deg i enkeltsaker. Alle kan komme med innspill til en sak i form av en høringsuttalelse. Frivillige organisasjoner har en viktig stemme her, og utgjør ofte en viktig motvekt til aktører som ensidig ønsker utbygging, utvikling og vekst.

DEN UNGE AKTIVISTEN

Hvem: Oi! Men det er jo deg!

Hva: fremtidens "nei til IKEA på matjord" - superhelt

Dra tilbake til lokallaget, allier deg med bønder, organisasjoner og forskere, vær kreativ og krev at matjorda blir ivarettatt! Vi er helt avhengige av den!

PEN PLEN PARALYSE

Tekst: Magnus Ruud **Illustrasjon:** Erlend Ygre Fines @erlendyf

Plenen, selve symbolet for idéen om at alt og alle kan innordne seg i samme konforme rytme, at alle størrelser kan temmes inn i en universell ramme, innordnes, spaltes, og arrangeres til identiske rubrikker.

Kolonner av kortklippet raigress garanterer at naturens skremmende kaos er overvunnet, erstattet av orden, disiplin og kapitalismens tomme løfter.

Som en parkeringsplass, men med grass.

Da finanssektoren i USA svindlet seg inn en finanskrisen i 2008, stod mange byggefeltprosjekter tilbake som tomme cowboykulisser omringet av det som ville vært en brungul plen, om man ikke fant på å male den grønn, slik man sminker et lik til begravelse.

Var den ikke så fri for biodiversitet, kunne man kalt den en ørken. Var den ikke så myk, kunne man kalt den asfalt.

Det er lite som er så illustrerende for det såkalt moderne menneskets forvirrende tilværelse som plenen, sonen regulert og dedikert til uteområde, fri fra plagene som vanligvis er så avgjørende for naturen. Fri for mose.

Fri for liv.

Det er noe paradoksalt ved at en velstelt og botanisk lobotomert plen skal være veiledende for eierens gode moral, arbeidsvilje og etikk, mens en viltvoksende eng full av biodiversitet forbindes med tvilsomme usiviliserte karakterer, har de ikke solidaritet for nabolagets prisutvikling?

Hvorfor er det slik at om man lar økologi informere ens valg, så fremmedgjøres man samtidig fra det såkalte moderne samfunnet, verdier som ansvar og plikt skal helst begrenses til din rolle som arbeider og konsument, slik plenen skal begrenses til å bare overfladisk ligne på natur. Blir gresset ødelagt kan det males, og forringes livsgrunnlaget vårt kan vi kjøpe større TV.

Tidligere demonstrerte overklassen sin overflod av land og tid ved å bruke dyrkbar mark til ingenting, og tiden til å slå små kuler gjennom litt større porter.

I det tjuende århundre fikk også den vestlige middelklassen anledning til å delta i funksjonsløsheten, godt hjulpet av motoriserte gressklippere og syntetisk nitrogen. DuPont og Monsanto (nå under navnet Bayer) kunne friste med ytterligere homogeniserte og gifti-

ge plener. Forurensing av grunnvannet er en lav pris å betale for en grønnere plen enn naboen, og tenk så rik man fremstår om man har overskudd til å forurense eget drikkevann!

Ifølge Norsk institutt for bioøkonomi har vi omtrent en million dekar gressplen i Norge, og mellom 0,15 - 0,80 millioner hektar gressplen i verden, sier Sveriges landbruksuniversitet, et større område enn England og Spania lagt sammen.

Det blir lett en sørgelig tanke når man vet at den grønne flekken i hagen har minst mangfold, krever mest arbeid og forbruker mest drivstoff, samtidig som fraværet av funksjon bør forenkle det å omstille plenen.

La den vokse, la såkalt ugress være, eller enda bedre anlegg blomstereng.

Dersom man plutselig frigjør 0,80 millioner hektar fra sin grønne komatose, erstatter ingenting med noenting; blomster, og bier, biller, planter, bark, mark, sopp og mose, kan man kanskje puste litt lettere, både i teori og praksis.

Hage uten plen

Hva kan en hage bestå av, hvis ikke av plen? Det har Bjørnhild et bud på.

Tekst: Bjørnhild Fjeld, redaktør for Hageguiden **Foto:** Tore Fjeld/Spirea.no

Jeg har to hager uten plen. Den ene er i en bratt skråning og har hovedsakelig pryddplanter. Her har vi bygget opp med terrasser og plantet alt mulig forskjellig av blomster, busker, trær og stauder. Det var plen her før, men plen, skråning og skygge er ikke en god kombinasjon, så vi valgte å plante busker i stedet.

Mange er opptatt av blomstereng for bier og biologisk mangfold, men dette er ikke en løsning som passer overalt. Som regel er det for næringsrik jord i hagene til folk til at typiske blomstereng-blomster vil trives. De blomstrer dessuten ikke hele sommeren. En bedre løsning de fleste steder er å plante mye forskjellig, alt fra tidlige løkblomster til busker, trær og stauder som holder det gående til frosten tar dem.

Har du plen fra før, er det også en idé å bare la gresset gro og se hva som kom-

mer opp. Er du heldig får du en eng med prestekrager i stedet.

Men apropos plen: Tenk litt på hva som er alternativet. Hvis du har plen i stedet for asfalt, er plen en million ganger bedre. De fleste hager kan gjerne ha litt plen, og selv om det ikke er all verdens biologisk mangfold der, bidrar den til å suge til seg overvann. Det er ikke mange plener som ser ut som golfbaner heller, og løvetann i plen er vel så bra insektmat som en blomstereng.

Ikke minst må vi la trærne stå i stedet for å hugge dem ned for å bygge hus og veier. Selje og or og andre trær som har lav status, gir massevis av nektar og pollen til insektene tidlig på våren. I tillegg suger alle trær vann og tar av for vind, noe som er bra når vi får mer ekstremvær.

Intervju med Jens-André Herbener

Kan klimakrisen løses med dagens liberale demokrati, eller trengs det en alternativ styringsmodell? Ifølge Jens-André Herbener er økokratiet løsningen.

Tekst: Freia Catana Aasdalen **Foto:** Privat

Jens-André Herbener er en dansk religionshistoriker og semitisk filolog (altså en som leser gamle mellomøstlige språk). Han har blant annet jobbet ved Københavns Universitet og Syddansk Universitet, og har skrevet bøker om religion, klima- og naturkrise. En av dem har kulturredaktør Laura anmeldt i denne utgaven av Putsj.

Hvordan ble du engasjert i klima- og naturkrisen?

– I 2012 leste jeg en ny rapport fra Verdensbanken om hvordan en fire grader varmere planet ville se ut. Den sjokkerte meg, fordi det er en realistisk framtidsmulighet dersom vi ikke får til en grønn omstilling av samfunnet. Et år senere fikk jeg en datter, og det var uutholdelig å se kontrasten mellom hennes store tillit til framtiden og de dystopiske framtidsscenarioene som vi er på vei mot. Jeg måtte handle.

Hva er et økokrati?

– Et økokrati er en ny samfunnsmodell som skal sikre en levelig planet for mennesker og jordas andre arter på lang sikt. Sammenlignet med dagens liberale demokratier, kjennetegnes et økokrati av at omtrent halvparten av land- og havarealene våre får være vill natur, samt at vi får til en grønn og sosial omstilling og forminskelse av våre egne samfunn.

Det er mye bra å si om våre liberale demokratier – menneskerettigheter, velferd, stemmerett til alle voksne, og så videre. Men de har også noen alvorlige baksider. Eksempelvis er de veldig sentrert rundt mennesker og vekst. Den store frihet, som de for eksempel gir mennesker til å produsere og forbruke

mer og mer, har vært på bekostning av jordas klima og natur.

Vi overskrider seks av ni planetære grenser og lever som om vi hadde cirka 1.75 jordklode til rådighet. Men vi har bare en. Fortsetter vi på denne måten, kan det bli katastrofalt for mange mennesker, samfunn og økosystem over hele verden.

Som mange eksperter og organisasjoner peker på, er det eneste, som med sikkerhet kan bremse både klimakrisen og biodiversitetskrisen, fundamentale transformasjoner av samfunnene våre. Et systemskifte fra vekst til motvekst.

Hvordan kan vi bevege oss fra demokrati til økokrati?

– Grunnleggende skal vi designe et samfunn, der vi tar markant mindre plass, og hvor naturen fyller mer. Konkret skal vi sette av halvparten av jordas areal til beskyttet, vill natur. Vi skal gi naturen juridiske rettigheter. Vi skal sette alle landbruksdyr ut på beite, kraftig redusere bruken av animalske matvarer, halvere matavfallet vi kaster, og spise langt mer plantebasert.

Vi – spesielt oss rike, som bærer det største ansvaret for krisene – skal produsere og forbruke betydelig mindre.

Vi skal skifte ut vår vekstøkonomi med en postvekst- og sirkulær økonomi.

Vi skal erstatte bruken av olje, kull og gass med fornybar energi og atomkraft. Men det er minst like viktig at vi reduserer energiforbruket vårt og på sikt skaper et lavenergiamfunn. En omfattende omstilling til eksempelvis sol- og vindenergi vil nemlig være veldig plass- og ressurskrevende, og vil medføre nye måter å utnytte og kolonialisere jorda på.

Vi skal på sikt bli betydelig færre mennesker på frivillig vis, spesielt ved å styrke jenters og kvinners rettigheter, ved å gi alle skole og utdanning, og ved å gi alle tilgang til gratis prevensjon og mulighet for trygg abort. Befolkningsreduksjonen skal skje i både rike og fattige land, for eksempel kan en familie i et høyinnkomstland som Norge spare langt mer på klimakontoen ved å få et barn mindre enn ved å droppe privatbilen og flyreiser.

Vi skal opprette et fag i natur, klima og bærekraft og gjøre det obligatorisk på alle klassetrinn i skolen, videregående og høyskoler. Dessuten skal de planetære krisene settes i sentrum av medias arbeid.

Hvordan oppleves klima- og naturkrisen i Danmark?

– I form av mange værrekorder, lengre tørkeperioder, høyere gjennomsnittstemperatur, mer regn og større oversvømmelser. Og i form av alt for lite plass til vill natur, samt at en betydelig del av Danmarks dyrearter, plantearter og svampearter er utrydningstrua.

Hvordan opplever du mediernes dekning av klima og natur i Danmark?

– De siste årene har det blitt mer oppmerksomhet rundt klima- og naturkrisen, men ikke nok. I beste fall blir krisene behandlet som vesentlige samfunnsproblemer, men ofte får underholdning og kjendiser mer oppmerksomhet.

Vi befinner oss i en global nødtilstand, som titusener av forskere, mange miljøorganisasjoner og FNs generalsekretær påpeker. For eksempel viser den nye *The Global Tipping Points Report* at det allerede i dag – med den *nåværende globale oppvarmingen* på 1,2 grader – er risiko for at fem av jordas store biofysiske systemer vil overskride vippepunkter. Det vil få katastrofale konsekvenser verden over.

Nødtilstanden som jorda befinner seg i, bør føre til en unntakstilstand i media,

der de planetære krisene får tilsvarende topprioritet, som korona fikk lenge i 2020. Bare det ville gjenspeile den enorme risikoen som vi og andre arter står overfor.

Du har også skrevet boka «Naturen er hellig». Hva skriver du om her?

– Jeg tar til orde for en endring i våre livssyn og verdier, siden måten vi ser oss selv og verden på, har stor betydning for hvordan vi behandler den.

Vi bør gjøre det slutt med vår *antropocentrisme*, altså vår sterkt menneskesentrerte tilgang til verden, som tillegger oss selv en opphøyet status og anser resten av naturen for å være “ressurser” og “råstoffer”, som bare eksisterer for å bli brukt av oss. Denne tankegangen er et av elementene som har ført til klima- og naturkrisen.

Vi bør i stedet basere oss på en *økocentrisme*, altså en tilgang til verden der ikke bare mennesket, men også planetens andre arter og økosystemer har iboende verdi og dermed en eksistensberettigelse uavhengig av mennesker og behovene våre.

Bli med på grønt Spatak!

Fra det året du fyller 16 år til og med året du fyller 30 år har du muligheten til å bli med Natur og Ungdom ut på bygda på et gratis sommereventyr! Du trenger ikke ha erfaring. Alt du trenger er interesse, engasjement og 10 ledige dager når som helst i sommerferien.

På Grønt Spatak får du prøvd deg på gårdsarbeid og lært om miljøvennlig og solidarisk matproduksjon i praksis. Du blir utplassert hos bønder som er interessert i å vise fram og fortelle hva de driver med, og som trenger ekstra arbeidskraft for sesongen. Du kan velge mellom gård, seter eller beltetilsyn.

Meld deg på sammen med en venn eller alene!

GRØNT SPATAK

ET STORT TAP, OG EN ENORM SEIER!

I januar fikk Natur og Ungdom to dommer fra Oslo tingrett. Den ene var et knusende tap for naturens rettsvern, den andre var en dundrende seier for miljøbevegelsen. I fjordsøksmålet tapte vi på alle punkter, og vi ble idømt å betale 1,4 millioner kroner i saksomkostninger. I oljesøksmålet vant vi på alle punkter, og staten ble idømt våre saksomkostninger. Hva skjer nå?

Tekst: Sigrid Margrethe Hoddevik Losnegård **Foto:** Rasmus Berg

Fjordsøksmålet

La oss ta det kjipe først. Dommen i fjordsøksmålet var katastrofal, ikke bare for Førdefjorden, men for alle vannressurser i Norge. Kort oppsummert har vi saksøkt staten for å tillate Nordic Mining å dumpe giftig gruveavfall i Førdefjorden, blant annet fordi vi mener staten har tolket EUs vanddirektiv feil. I stevningen vi sendte til staten høsten 2022 beskriver vi det slik:

Forvaltningen har oversett at vanddirektivet, som Norge er forpliktet til å etterleve, oppstiller strengere krav enn det som følger av de generelle reglene i forurensingsloven.

Den økologiske tilstanden i ytre del av Førdefjorden er i dag klassifisert som god. I utslippstillatelsen er det lagt til grunn at sjødeponering vil «medføre at vannforekomstens økologiske tilstand forringes til dårlig kvalitet».

Vanddirektivet oppstiller et generelt forbud mot slik forringelse av vannkvaliteten og angir hvilke vilkår som må være oppfylt for at det skal kunne gjøres unntak. Et av vilkårene i vanddirektivet er at tiltaket må være nødvendig på grunn av «overriding public interest». I den norske vannforskriften, som skal gjennomføre vanddirektivet i norsk rett, har dette vilkåret ikke kommet med. Denne feilen har forplantet seg videre til forvaltningsvedtakene. Vedtakene inneholder ingen vurdering av om kravet til «overriding public in-

terest» er oppfylt. De momentene som har vært utslagsgivende for at tillatelsene ble gitt, er momenter som ville hatt svært liten vekt i en slik vurdering. Tillatelsene er altså ugyldige fordi de bygger på en uriktig forståelse av de EØS-rettslige miljøkravene etter vanddirektivet.

Vanddirektivet gjelder alle vannressurser, og innebærer altså Førde- og Repparfjorden, som står i fare for nye sjødeponier. I tillegg kommer små bekker, elver, søledammer og store innsjøer. Tingretten mener at vanddirektivet er fleksibelt. Dommeren har tolket det som at om man har et økonomisk insentiv for å forringe en vannressurs, så kan man gjøre det.

En slik tolkning av vanddirektivet er katastrofal for naturens rettsvern. Natur og Ungdoms landsstyre vedtok derfor den 29. januar 2024 å anke fjordsøksmålet til lagmannsretten, sammen med Naturvernforbundet. Hvis du er interessert i å lese om hvordan dommeren tolket våre andre argumenter for at Nordic Minings tillatelser er ugyldige, kan du finne hele dommen på [fjordsoksmålet.no](https://www.fjordsoksmålet.no).

Århuskonvensjonen

Dessverre tapte vi ikke bare på alle våre argumenter i rettssaken, vi ble også idømt alle statens saksomkostninger. Dette strider mot Århuskonvensjonen, som skal sikre at miljøvernorganisasjoner som Natur og Ungdom kan ta

miljøsaker til retten uten at det blir så dyrt at det går ut over vår økonomiske bæreevne.

Dersom man skal ta en slik sak til retten som enkeltperson, må det enten berøre deg eller eiendommen din. Siden ingen egentlig eier bunnen av Førdefjorden, kunne ingen tatt staten til retten på bakgrunn av det. Men si at noen faktisk eide en del av området som er regulert til sjødeponi, eller et annet område som blir påvirket av sjødeponiet direkte. Da måtte de hatt råd til å betale for advokathjelp og å dekke saksomkostnadene. En dag i tingretten koster i snitt 60 000 kroner, og ifølge Domstolsadministrasjonens tall fra 2018 bør man ha økonomi til å koste på seg 600 000 kroner før man tar en sak til retten.

Ifølge Århuskonvensjonen skal det tas en objektiv vurdering om det er «uoverkommelig dyrt» for miljøorganisasjonen å ta saken til retten. I tingrettsdommen har man ikke tatt stilling til om 1,4 millioner kroner i saksomkostninger er dyrt. Man har heller sett på Natur og Ungdoms og Naturvernforbundets subjektive økonomiske situasjon, og om kostnadene var rimelige og nødvendige. Blant annet synes dommeren det var helt riktig at staten hadde brukt 120 000 kroner på å fly inn et amerikansk vitne. Staten argumenterte for at han kunne være trøtt siden tidsforskjellen er stor, og at det derfor var umulig å gjøre vitnemålet digitalt. Vi

hadde digitale vitnemål fra Trondheim for å spare penger, men jaja, slik er det vel.

Det er ikke tilstrekkelig å vurdere organisasjonenes bæreevne, når man idømmer saksomkostnader på denne måten. Man trenger en objektiv vurdering av størrelsen på saksomkostnadene, og en vurdering på om det ville være mulig for de fleste personer og organisasjoner å betale en slik sum. Det er et brudd på Århuskonvensjonen å bare vurdere om vi har mulighet til å betale kostnadene eller ikke. Dessverre er det slik praksis i Norge er i dag, selv om Norge forpliktet seg til å følge Århuskonvensjonen for 20 år siden.

Oljesøksmålet

Men nok om en kjøp dom og altfor dyre saksomkostninger. Hva med oljesøksmålet? Det vant vi jo!

I 2016 saksøkte vi staten sammen med Greenpeace, med påstand om at vedtaket om utvinningstillatelser til petroleumsvirksomhet i Barentshavet var i strid med Grunnloven § 112. Vi mente at å dele ut oljelisenser i Barentshavet ikke er forenelig med vår rett «til et miljø som sikrer helsen» og til at naturens ressurser skal disponeres basert på en langsiktig betraktning som «ivaretar denne rett også for etterslekten».

Klimasøksmålet gikk helt til Høyesterett, og selv om vi ikke vant søksmålet på alle punkter, fikk vi noen delseiere. En av disse var at regjeringen må kon-

sekvensutrede klimarisikoen for hvert enkelt oljefelt før de godkjenner dem. Det betyr at de må se hva de totale utslippene for et konkret oljefelt vil ha for verdens klima, og om oljefeltet kan utløse vippepunkter. Myndighetene kan altså ikke bare basere vedtakene sine på rapporter som for eksempel sier at norsk olje er verdens reneste, eller at dersom vi skrur av oljekrana vår vil noen andre ta over, og at de da vil ha mye større utslipp enn det vi ville hatt i vår oljeproduksjon.

Med dette bakteppet gikk vi i 2023 igjen til søksmål mot staten, sammen med Greenpeace. Denne gangen fordi myndighetene ikke rettet seg etter det Høyesterett hadde pålagt dem i dommen fra klimasøksmålet. Vi gikk til sak på de tre oljefeltene Yggdrasil, Tyrving og Breidablikk, som myndighetene hadde godkjent å bygge ut. Breidablikk er allerede i produksjon, mens Tyrving og Yggdrasil under utbygging og har planlagt å starte produksjon henholdsvis i 2025 og 2027. Disse to feltene trenger fortsatt en rekke tillatelser fra staten for å kunne fortsette å bygge ut.

Når myndighetene ignorerte kravet om en konsekvensutredning om klimaeffekten, fattet de et vedtak uten et riktig og opplyst avgjørelsesgrunnlag. Vedtakene ble fattet uten kunnskap om hvilke skadevirkninger en slik åpning kunne gi. Denne unnlatsen har ført til at norske borgere ikke har hatt mulighet til å påvirke hva som utredes, eller

være med i beslutningen om å åpne disse feltene. Vedtakene til Energidepartementet har altså vært udemokratiske, basert på feil og uforsvarlige prognoser.

Vant på alle punkter

Vi vant oljesøksmålet på alle punkter. Ikke bare er vedtakene om tillatelse til produksjon i de tre feltene ugyldige, vi har fått medhold i kravet vårt om midlertidig forføyning. I praksis betyr det full stans i saksbehandlingen av de tre feltene, og at staten forbyr å fatte andre vedtak som forutsetter at man har en godkjent plan for utbygging og drift i sakene om Yggdrasil, Tyrving og Breidablikk. Dette er frem til vedtakene er rettskraftig avgjort, og siden Energidepartementet har valgt å anke saken til lagmannsretten, betyr det at vedtakene ikke blir rettskraftig avgjort før neste rettsrunde er ferdig.

Det er ikke ofte vi vinner miljøsaker i retten, og i alle fall ikke på alle punkter. Vi hadde en god sak, men det er vanskelig å vinne mot staten i det norske rettsystemet. Derfor er det en enorm seier å vinne oljesøksmålet på alle punkter, uansett hva som skjer i lagmannsretten og videre. Vi har bevist at myndighetene ikke har fulgt sine egne lover i prosessen med å gi ut oljetillatelser, og at det er viktig å legge vekt på konsekvensene av klimagassutslipp når man tillater nye olje- og gassfelt.

Eg reiste på interrail aleine, prøv det du òg!

Ei interrailreise aleine gjennom DiscoverEU-programmet gav meg fantastiske opplevingar, innsikt i det europeiske fellesskapet og nokre av utfordringane verda møter, som ekstremisme, klimaignoranse og hat. Å reise klimavenleg gjennom Europa medan eg møtte nye menneske og fekk ny kunnskap var sommarens høgdepunkt. Ikkje la noko stoppe deg og reis ut!

Tekst: Marius Moldsvor **Foto:** Privat

Denne teksten ble først publisert på framtida.no

27. juni 2019 blei eg medlem i face-bookgruppa Togferie. Eg hadde fullført mitt fyrste år på ungdomsskulen, skuleåret eg byrja å klimastreike og heile verda retta auga mot Greta Thunberg og Fridays for future-rørsla. I Putsj las eg reisebrev frå interrail og blei heilt rive med. Tenk å oppleve verda på skinner utan å drepe ho, tenkte eg.

Dei neste åra las eg alt eg kom over og drøymte om ei rundreise i Europa, men det verka unrealistic. Når eg da kom over DiscoverEU, EU-programmet som deler ut gratis interrailbilletter til attenåringar, var eg i ekstase. I 2023 delte EU ut ca. 800 gratisbilletter til norsk ungdom. Da meldinga om at eg fekk billetter kom, byrja endeleg draumen å vekse. Eg heiv meg i å lese tog litteratur, mellom anna Togeventyret av Bjørn Stærk, som var sær inspirerende. Det å glede seg og planlegge før tur var ein viktig del av opplevinga. Da eg enda opp med ikkje å finne ein reisepartner, ville eg ikkje vente, og drog aleine. Eg angrar ikkje på det!

5. juli sat eg meg på nattoget frå Narvik til Stockholm og starta eventyret. Sommarfuglane i magen fór rundt når toget snirkla seg opp dei bratte fjellsidene mot svenskegrensa. Eg sat i stilla forbi Torneträsk-innsjøen og hørte på samtalen ein amerikansk familie hadde medan tankane svirra oppe på høg fjellet. Allereie i kupéen for natta kom eg i prat med ein hyggeleg svensk lærar som var djupt investert i norsk musikk og festivalar. Medan vi snakka om Aurora og Sondre Justad innsåg eg at aldersgapet ikkje va noko hindring, men ein moglegheit til ein interessant samtale.

Dei vibrante og levande hostella blei ein stor del av reisa mi. Eg sov på alt ifrå eit billig skulehostell i Praha og eit landsbyherberge ved Cinque Terre til ein tett pakka tolv sengs sovesal i Madrid og ein ungdommeleg surfeheim i San Sebastian. Menneska eg møtte på interrail er det finaste eg sit igjen med. Som da eg skua på Spanias Congreso de los Diputados i over førti grader og

kom i prat med nokre klimaaktivistar, før eg blei med dei på ein vegansk restaurant for å spise saftige veganske calamarses, medan vi snakka om spansk klimakamp i valtider. Eller når eg kveldsbada til ein gyldenraud solnedgang i italienske Monterosso al Mare, etter å ha brukt ein dag i dei pittoreske småbyane i Liguria. Lukta og smaken av fersk gelato etterfølgd av bading og latter med to jenter frå India og Australia som eg møtte i ein avsidesliggende fjellandsby kjem eg aldri til å gløyme.

Å leve på budsjett gjer turen meir spennande. Å gå inn i eit spansk supermarked med ferske ostar, gigantisk utval og låge prisar er ei oppleving i seg sjølv. Å prøve å leve som dei lokale er det rimelegaste. Å ta ein rutebuss snirklande langt oppe i dei ruvande austerriske alpane på veg til turistfella Hallstatt var magisk. Når du reiser langs bakken får du oppleve eit land på ein heilskapleg og autentisk måte. Fleire gonger fekk eg også mat spandert frå folk eg møtte, som da forskaren

frå USA, som eg møtte i Praha på ein free walking tour, spanderte restaurantbesøket med smakfull tsjekkisk mat. Verda er full av flotte folk og skjebnar som du kan bli kjend med, utan å bli blakk.

På ei interrail-reise kan du òg få eit innblikk i dei mørke sidene av Europa. Til dømes fekk eg innblikk i dei enorme klasseskilja i den franske hovudstaden. Å sjå kontrasten frå bydelen der hostellet mitt var, med mange heimlause på gata og forfalne blokkar, til sentrum av Paris, der kvart regjeringsdepartement ser ut som Kongens slott og folk gjekk i dyre merkeklede. Eller da eg fekk oppleve den veksande høgreekstremismen i Europa. Under ei filmvisning om det tyske demokratiet langs breidda av Spree opplevde eg og nokre vener ein nynazist som ropte i støtte til Hitler. Det var skummelt og reflekterer eit Europa der framandhat, fascisme og hat er på frammarsj.

Det er nettopp fordi desse vonde fascistiske kreftene spreier seg i Europa at kulturutvekslinga som interrail legg opp til er enda viktigare enn før. Undersøkingar gjort av Europakommisjonen etter starten på DiscoverEU fann ut at mellom 70 og 80 prosent av ungdommane blei meir opne for eit multikulturelt Europa, meir tolerante

for andre sine verdiar og åtfærd og meir interessert i kva som skjer i Europa. Det kan eg skrive under på. Ein bryt ned fordommar og grenser som splittar oss og bytar dei med kunnskap og forståing. Ein får forståing og motivasjon til å engasjere seg i det europeiske og globale fellesskapet. Dette opplevde eg til dømes da eg møtte nokre jenter frå Budapest som ikkje såg noko framtid i Ungarn på grunn av Victor Orbán sin bakstreverske og hatefulle politikk. Eller når eg møtte ein som opplevde Tysklands neglisjering av transpersonar sine rettar på kroppen, og som frykta kva som kunne skje dersom høgrenasjonalistiske AfD får regjeringsmakt dei neste åra. Ved å bli kjend med desse menneska har eg fått eit engasjement utover mitt eige liv her i Noreg, og fått sjå korleis utfordringane vi møter er verdsvide, interseksjonelle og samstundes ulike frå land til land.

Å reise aleine var ei fantastisk og lærerik oppleving som eg kan tilrå til alle. Opplev noko nytt og bli kjend med menneske som kan endre måten du ser verda på. Viss du er ein forelder, hugs at å la ungdommen din vere sjølvstendig er noko av det viktigaste du kan gje oss. Sjølv sagt må ein ta kloke atterhald, som elles i livet. Å hoppe ut i det var det beste valet eg tok i 2023, så la det bli ditt gode val i 2024. Lukke til!

Følg med på <https://erasmusplussungdom.no/discovereu/> for å finne ut når konkurransen for å vinne gratis interrail billetter åpner!

.. Eller så kan du verve nok NU-medlemmer til å vinne to interrail-billetter!

SJH
Sogn Jord- og Hagebruksskule

Utdanning for framtida
Vil du jobba med økologisk landbruk eller berekraftig samfunnsutvikling? Sogn Jord- og Hagebruksskule gir deg kompetansen. Her finn du eit jordnært og sterkt fagmiljø innan husdyr, grønsaker, frukt, foredling, garden som ressurs og mykje meir.

sjh.vgs.no

Få land i verden har et bedre utgangspunkt for bærekraftig matproduksjon enn Norge.

Det har vi et ansvar for å utnytte.

DU kan bidra ved å bry deg om hvordan maten produseres, og å bevisst velge norsk.

Vi bønder lover å produsere på en mer bærekraftig måte, og å innfri klimaavtalen.

Statnett
Fremtiden er elektrisk

vardar
GREEN ENERGY

Vi ser alltid etter nye skribenter, illustratører og fotografer. Vil du bidra til Putsj? Send en e-post til freiaa@nu.no

